

OD HLAVNÉHO MESTSKÉHO KAPITÁNA PO POLICAJNÝ KAPITANÁT V KOŠICIACH

GABRIEL SZEGHY

SZEGHY, G.: From the Chief Captain to the Establishment and Development of the Police Captaincy in Košice. *Vojenská história*, 2, 18, 2014, pp 21-45, Bratislava.

On the basis of research, analysis and comparison of various contemporary documents (especially documents on the elections of county officials) from the Archive of the City of Košice as well as specialized scientific literature, the author aims at outlining and capturing the development of the defensive structure of the city of Košice with focus on the City Captain position. This is being dealt with not only in the period before the origin of the Chief City Captain function (end of the 18th century) but also following its consolidation which finally resulted in establishment of the Police Captaincy Office (second half of the 19th century). The work also provides basic apparatus of the defensive and general police structure of the city in the 17th century which is divided into management and executive body. The list of identified (chief, police) captains of the city of Košice is also included. The author points out to the fact that individual city functions were doubled and the defensive ones used to be only of honorary nature at first, i.e. without pay. Moreover, it is assumed that execution of a majority of functions responsible for safety in the city was only necessary in times of emergency (attack, fire, etc.).

Military History. Austria-Hungary. Slovakia – Košice. The Police Captaincy in Košice.

Mestské funkcie, ktoré mali na starosti bezpečnosť a obranu mesta v stredoveku a novoveku, sú na rozdiel od krajinských menej prebádané.¹ Tento stav sa zlepšuje až v novšom období našich dejín, aj keď ešte stále chýbajú parciálne dejiny jednotlivých miest.

Postavenie Košíc, ako mesta v severovýchodnej časti Uhorska, malo oddávna vďaka priaznivej polohe významnú úlohu medzi inými mestami v kráľovstve. Jeho metropolitné postavenie sa v danej časti krajiny zvýraznilo a posilnilo predovšetkým v rokoch 1342

¹ K mestským funkciám pozri: KAZIMÍR, Š. Vývin cien, miezd a plátov v Trnave v r. 1532 – 1600. In *Historické štúdie*, roč. VII, 1961, s. 122-123. ULIČNÝ, F. K vývinu správy šarišských a zemplínskych miest a mestečiek v 14. – 16. storočí. In *Vývoj správy miest na Slovensku* (Zost. R. Marsina). Gemerská vlastivedná spoločnosť, 1984, s. 119-132. LIPTÁKOVÁ, A. Mestskí vežovní trubači a ich pôsobenie v Košiciach. In *Historica carpatica*, roč. 20, 1989, s. 187-200. DANGL, V. – KOPČAN, V. *Vojenské dejiny Slovenska 1526-1711*. II zväzok. Bratislava : MO SR, 1995, s. 57. ISBN 809-671-13-0X. GRAUS, I. Das Alltagsleben von Neusohlo im Spiegel der städtischen Brandschutzstatuten im 16.-18. Jahrhundert. In *Städtisches Alltagsleben in Mitteleuropa vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts* (Zost. V. Čičaj a O. Pickl). Bratislava : AEP, 1998, s. 135-140. TIBENSKÝ, M. *Organizácia obrany mesta Trnava v stredoveku*. Dostupné na <http://gesellschaft-lichtenawers.eu/tsc/en/knowledge-base/history/59-organizacia-obrany-mesta-trnava-v-stredoveku.html>. [03.04.2010]. OSTROLUCKÁ, M. Správa mestského hospodárstva v Košiciach v 16. a 17. storočí. In *Dejiny a mesto*, roč. 2, 2013, č. 1, s. 53-59.

a 1347, keď ho uhorskí panovníci z rodu Anjou právne vyzdvihli privilégiami. Tým sa dostalo na druhé miesto medzi ostatnými mestami v štáte, a to hneď po Budíne. Túto dominanciu si zachovalo počas stredoveku a takmer aj celého novoveku. Právnu silu a vedúce postavenie slobodného kráľovského mesta Košice vidieť aj v neskoršom období (1412 – 19. storočie), keď spolu s ostatnými hornouhorskými kráľovskými mestami (Prešov, Bardejov, Levoča a Sabinov) vytvorilo zväz piatich miest – Pentapolitanu. V danom čase, presnejšie z rokov 1515 až 1552, už máme zmienky aj o mestskom kapitánovi a dráboch v Prešove.² Z prvého známeho mestského štatútu z roku 1404 sa dozvedáme aj o funkcionároch mesta či mestskej rady.³ Funkciu kapitána však v Košiciach neevidujeme.⁴

Ani v knihách o mestských výdavkoch a príjmoch sa nenachádzajú správy o tom, žeby mesto platilo za služby kapitána ako hlavného vojenského veliteľa mesta.⁵ V danom období zrejme ešte takáto funkcia v Košiciach neexistovala samostatne, resp. bola súčasťou výkonu práce jedného zo zvolených senátorov mesta. Vtedy však už v Košiciach stáli na čele jednotlivých mestských štvrtí, do ktorých bolo jadro mesta rozdelené, príslušní štvrťoví majstri (*Viertel herren; Fertallyosok; Fertaly mester*)⁶, ktorí sa starali o poriadok a bezpečnosť v meste. Išlo teda o veliteľov týchto mestských častí. Správy o nich sa nám zachovali v knihách reštaurácií mestského magistrátu zo 16. storočia, resp. vo voľbách úradníkov mesta (*Electio Offitiorum Civitatis Cassoviensis; Tisztujítás; Renovatio*). Boli dôvernými mestskej rady, ktorí sa starali o poriadok, spisovali obyvateľov, ako aj ich majetky a príjmy.⁷ Napríklad z roku 1566 ich pre každú mestskú štvrť evidujeme dvoch, takže spolu na dodržiavanie poriadku v meste dozeralo 8 týchto veliteľov štvrtí.⁸ Tak tomu bolo aj v roku 1600 a aj na začiatku 17. storočia, presnejšie v rokoch 1602 a 1607.⁹ Domnievame sa, že všetky tieto funkcie boli sprvoti čestnými bez finančného odmeňovania¹⁰ a vykonávané boli popri inom riadnom zamestnaní (napr. cechmajster či majster v cechu).

² SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí* (Dizertačná práca). Bratislava : Historický ústav SAV, 2003, s. 83. Za svoju prácu dostával 17 zlatých ročne. Archív mesta Košice (ďalej AMK), Tabularium metropolitanae in Superioribus Partibus regiae ac liberae civitatis Cassoviensis Tomus IV (ďalej Tabularium IV), Supplementum Halagianum (ďalej Supplementum H), III/3 dis 15. Spomína sa tu kat (henker) aj mestský sluha (bittel, bettel) a ich príjmy (r. 1583).

³ KRONES, F. X. *Zur ältesten Geschichte der Oberungarischen Freistadt Kaschau*. Wien 1864, s. 45-55. Kaschauer Rathordnung von Jahre 1404.

⁴ Jedného kapitána Košíc (Boruth de Ilaw) sme našli na listine z 28. mája 1404. Ale najpravdepodobnejšie nejde o funkciu mestského kapitána v pravom slova zmysle. AMK, Tabularium II, Schwartzbachiana nr. 36.

⁵ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/3 Rationes dispensatorum civitatis (ďalej dis) 6 (1543 – 45), III/3 dis 7 (1547), III/3 dis 8 (1552). Zmienka o mestskom katovi je napríklad v dis 6 na fol. 2, v dis 7 na fol. 3 a v dis 8 na fol. 33.

⁶ Z nemeckého der Viertel – štvrť. Taktiež boli niekedy označované ako kvartál. HALAGA, O. R. *Právny, územný a populačný vývoj mesta Košice*. Košice : MsNV vo Východoslovenskom vydavateľstve, 1967, s. 26. K organizácii ozbrojených a obranno-bezpečnostných síl v stredovekých mestách pozri SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2004, s. 154-158. Tamže aj termín štvrťový majster.

⁷ HALAGA, O. R. *Archív mesta Košíc. Spríevodca po fondoch a zbierkach*. Praha : Archivní správa Ministerstva Vnitra, 1957, s. 17.

⁸ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 Liber restorationum (ďalej re) 1, fol. 6. Boli to Andrea Bek, Benedict Telkuer (štvrť I), Cirillus Zamstein, Boctel Apoteker (štvrť II), Sebastian Kirchner, Kilian Schneider (štvrť III) a Maternier Midnischer, Galle Rymer (štvrť IV).

⁹ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 3, fol. 4v, III/2 re 4, fol. 3v, III/2 re 5, fol. 5v.

¹⁰ Podobne o tom uvažujú aj v súvislosti s kapitánom mesta Kremnica. Ten ako jeden z radných pánov začal byť odmeňovaný za túto funkciu až v druhej polovici 18. storočia. LAMOŠ, T. *Archív mesta Kremnice. Spríevodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva Vnútra, 1957, s. 106.

Základný aparát obrannej štruktúry mesta do 17. storočia:¹¹

I. Riadiace funkcie

- a) richtár (a mestská rada)
- b) tribún ľudu
- c) huštácki richtári

II. Výkonné funkcie

- d) trhový richtár
- e) páni štvrtí (velitelia)
- f) kapitáni štvrtí (štvrtníci)
- g) hlavný kapitáni (po roku 1680)
- h) jazdeckí kapitáni
- i) strážmajster
- j) desiatnici (plus členovia)
- k) pomocný personál (mestskí sluhovia atď.)

Ďalšie funkcie¹² majúce na starosti bezpečnosť v meste sa do 17. storočia nespomínajú ani vo volebných a ani v daňových dokumentoch uchovaných v Archíve mesta Košice. Chýba nám tu napríklad funkcia nočného strážnika, známa z ostatných miest. Je však možné, že ju vykonával strážmajster. V prvej tretine 18. storočia už registrujeme viaceré zmeny.

Čo sa týka celoštátnej polície po organizačnej stránke, treba považovať za pokrok inštrukciu Márie Terézie z roku 1764. V nej veľkú pozornosť venovala policajnej kompetencii jednotlivých gubernií. Rozdelila ju na policajnú agendu v bežnom slova zmysle vtedajšej doby a na bezpečnostnú agendu.¹³ Neskôr sa začali zakladať aj policajné riaditeľstvá, čo slúžilo ako príklad pre miestne samosprávy. Samotný vznik úradu (hlavného) kapitána mesta riešilo až nariadenie Jozefa II. koncom 18. storočia, na základe ktorého začali v mestách postupne tieto úrady vznikáť.

Z roku 1788 máme prvý písomný údaj o tom, že funkcia senátorov mesta (*Senatores*), ktorých bolo v danom čase v Košiciach osem, sa viaže s funkciou (hlavného) kapitána mesta. Vtedy obe tieto funkcie súčasne (*simul Capitaneus*) zastával Anton Svajczer (Schvajtzer). Na základe stručného zápisu pri každoročných voľbách na jednotlivé pozície do magistrátu mesta sa dozvedáme, že Svajczer nastúpil do funkcie kapitána až po smrti Jána Majora („... *per Mortem Dominis Joannis Major Civitatis hujus Capitanei et Senatoris Vacantia...*“), ktorý ju pravdepodobne zastával od roku 1787.¹⁴ Dalo by sa povedať, že v tomto môžno vidieť položenie základu k postupnému vzniku úradu hlavného kapitána mesta Košice. Od roku 1793 sa už funkcia (hlavného) kapitána uvádza takmer pravidelne aj v nadpise (v poradí na treťom mieste) pri jednotlivých voľbách, kde dovtedy absentovala („*Restauratio Iudicis, Consulis, Capitanei, Senatus, ...Civitatis Cassoviensis, ...*“), ako aj pri mene konkrétneho senátora, v danom roku ešte stále Antona Svajczera, v tvare jeden (prvý, hlavný) kapitán

¹¹ Pozri SZEGHY, G. Mestské obranné a bezpečnostné zložky v Košiciach v 17. a 18. storočí. (Sonda do obrannej štruktúry Košičanov na základe písomností v AMK). Štúdia vyjde v pripravovanom zborníku k životnému jubileu prof. F. Uličného v Prešove v roku 2014. Tiež SZEGHY, G. *Policajný kapitanát mesta Košice (1830) 1861 – 1922 (Inventár)*. Košice : Archív mesta Košice, 2013, s. 267.

¹² K funkciám na konci 17. storočia pozri aj WICK, B. *Kassa története és műemlékei*. Kassa, 1941, s. 234-235.

¹³ KAČÍK, E. *Polícia vo vývoji verejnej správy*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru SR, 1996, s. 14-15. ISBN 8088751950.

¹⁴ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 108v, 115v.

(*una Capitaneus*).¹⁵ Jeho nástupcom sa od roku 1797 stal J. Rimanóczy, ktorého v roku 1800 vystriedal ďalší senátor J. Fülöp, pričom Rimanóczy sa ujal novej pozície kapitána štvrtej štvrti. Ďalším kapitánom sa stal Gy. Herke, ktorý nastúpil na danú pozíciu v roku 1804.¹⁶ Takto sa vo funkcii kapitána postupne striedali aj ďalší senátori mesta.

Ako sme uviedli vyššie, stávalo sa, že jednotlivé funkcie boli zdvojené. Treba si uvedomiť, že úrad kapitána a podkapitánov mesta bol vedľajším zamestnaním mestských funkcionárov a úradníkov, a to až do polovice 19. storočia.¹⁷ Avšak, čo sa týka odmeňovania kapitána, tak v druhej polovici 18. storočia zrejme dostával, okrem senátorského benefitu, ročný plat vo výške 50 zlatých.¹⁸

V prvej tretine 19. storočia nastali len menšie zmeny v obsadení jednotlivých funkcií zabezpečujúcich bezpečnosť a poriadok v meste. Naďalej tu existovala funkcia strážmajstra (*Vigiliarum Magister*), štyroch kapitánov štvrtí (*Quadrantum Capitanei; Város Negyed Kapitányok*), ôsmich až šestnástich podkapitánov štvrtí (*Quadrantum Vice Capitanei; Negyed Al Kapitányok*) a, samozrejme, (hlavného) kapitána mesta (*una Capitaneus; Kapitány*) z radov senátorov,¹⁹ čo tvorilo základ vtedajšieho bezpečnostného systému mesta. Istá zmena nastala až v roku 1827, keď úrad trhového richtára a oddiel strážmajstra splynuli a vytvoril sa takpovediac úrad mestskej polície (*Politiae Corporis Vigiliarum Magister*), ktorý bol výkonným orgánom mestskej správy.²⁰ Jeho predstaveným sa stal strážmajster F. Dolinay. V roku 1830 evidujeme aj ďalšiu funkciu, a to miestodržiteľa mestskej polície (*Politiae Civitatis Locumtenens*), ktorú stotožňujeme s neskoršou funkciou poručíka. Je to pravdepodobné, keďže v oboch prípadoch ju zastával ten istý človek – J. Zámbery.²¹ Je však zaujímavé, že aj potom trhový richtár vystupoval samostatne. O istom vývoji vznikajúceho mestského policajného úradu svedčí aj dochovaná kniha „postrkov“ z rokov 1830 – 1848, do ktorej sa zapisovali previnilí mešťania, ktorí boli vyhnaní (postrkovaní) z mesta.²²

Policajné oddelenie bolo v rámci magistrátu mesta zriadené jednak vďaka realizácii predošlých krokov, ktoré k tomu smerovali, ako aj prejavu celokrajinskej²³ a európskej tendencie v tomto smere, v roku 1846. Stalo sa tak pri reštaurácii košického magistrátu 17. februára, keď bolo okrem iných nových oddelení²⁴ zriadené a voľbou potvrdené aj toto policajné oddelenie (*Rendőrségi osztály; Officium capitaneatus*). Tvorilo ho päť pozícií. Do funkcie policajného kapitána (*Kapitány*) bol zvolený J. Papp, do funkcie mestského poručíka (*Város*

¹⁵ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 120v.

¹⁶ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 135v, 141r, 147r, 149v, 170r, 181v, 192r. Po Jurajovi Herkem bol (hlavným) kapitánom mesta Košice M. Fördör (r. 1812), J. Schram (r. 1816).

¹⁷ Porovnaj s HALAGA, Archív, ref. 7, s. 89.

¹⁸ LAMOŠ. T. *Archív mesta Kremnice. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava : Slovenská archívna správa Poverenictva Vnútra, 1957, s. 106.

¹⁹ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 192r, 194r, 199v, 201r, 205v, 207v, 213r, Strážmajstrom bol vtedy viacero rokov F. Dolnay. Po J. Schramovi bol (hlavným) kapitánom mesta ďalej A. Antalffy (r. 1820), F. Polinszky (r. 1823), J. Aranyossy (r. 1827).

²⁰ HALAGA, Archív, ref. 7, s. 89. AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 215r, 219r, 230r. V ďalších rokoch boli (hlavnými) kapitánmi S. Haske (r. 1830, 1835) a J. Goczigh (r. 1841).

²¹ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 221r.

²² AMK, Magistrát mesta Košice (ďalej MMK), Policajný kapitanát mesta Košice (PK), inv. č. 14, Kniha postrkov (Protocolum relegatorum) 1830 – 48.

²³ Napríklad v roku 1840 bola IX. zákonným článkom (A mezei rendőrségről) uzákonená poľná polícia (mezei rendőrség). Az 1840-dik évi Ország-gyűlésen alkotott VII. VIII. IX. X. és XXIX-dik törvényczikkelyek. Kassán, 1840, s. 8-17. Corpus Juris Hungarici 1836-68. Budapest : Franklin-Társulat 1896, s. 98-106, 1840: IX. t. cz. A mezei rendőrségről.

²⁴ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 253, 254.

hadnagy) J. Rétei Zámbery,²⁵ ako dozorca hraníc (*határ felügyelő*) J. Gönczy, za trhových richtárov /trhovníkov/ (*vásár birák; Fori-Judices*) M. Dulházy a M. Wastsora, a ako dozorca verejnej čistoty (*tisztasági ügyelő; Munditiei Inspector*) O. Weitzenbreyer.²⁶ Podľa výkazu úradov a úradníkov mesta z roku 1846 bola k policajnému oddeleniu pridružená aj funkcia pisárov pri či na bránach (*Portarum scribae*), ktorí mohli zadržať podozrivý tovar a odovzdať ho trhovému richtárovi. Bolo ich šesť.²⁷ Naďalej však boli volení aj kapitáni a podkapitáni jednotlivých štvrtí mesta,²⁸ ako vyslanci mestského zastupiteľstva. Na danú dobu boli platy policajtov, označovaných ako „mestskí policajní sluhovia či slúžiaci“ (*városi rendőri szolgák*), ale aj mestského poručíka (150 strieborných) dosť nízke. A keďže bola všeobecná drahota, žiadali o zvýšenie platu.²⁹ Okrem toho mestský kapitán žiadal aj o zvýšenie počtu mestských policajtov, lebo, okrem iného, chcel docieľiť, aby v jednotlivých mestských štvrtiach úplne vymizlo žobranie.³⁰ Preto malo byť od 1. novembra prijatých 8 mestských policajných sluhov, menovite: J. Guth, J. Bertsinszky, J. Tindira, A. Behun, J. Járossy, F. Vatsék, A. Mulik, J. Medvetz.³¹ Tí mali byť aj patričným spôsobom oblečení, preto pre nich, ako aj pre služobne starších mestských policajtov a hajdúchov (*városi rendőrök és hajdúk*), žiadal novú pracovnú obuv – čižmy.³²

Z daného policajného oddelenia, resp. úradu, sa nám zachoval zoznam jemu predostretých písomností vnútornou radou mesta Košice z rokov 1846 – 1851.³³

Kapitáni (hlavní) mesta Košice od roku 1787 do roku 1850:³⁴

1787; aj pred týmto rokom – Ján Major

1788; 1793 – Anton Svajczer (Schvajtzer)

1797 – József Rimanóczy

1800 – János Fülöp

1804 – György Herke

1812 – Mihály Fördör

1816 – József Schram (zároveň taktiež archivár)

1820 – András Antalffy

1823 – Ferencz Polinszky

1827 – János Aranyossy

1830; 1835 – Sándor Haske

1841 – József Goczigh

²⁵ Ako poručík polície (Rendőrség Hadnagya) sa spomína už v roku 1841. AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 233v.

²⁶ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 249v.

²⁷ KIRST, J. – POTEĽRA, M. *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848-1945* (Tematická bibliografia I.). Košice : Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 1984, s. 28. Výkaz uvádza na niektorých pozíciách iné mená, než kniha reštaurácií z toho istého roka.

²⁸ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 252r. Kapitáni mestských štvrtí: J. Kloczko, M. Tomka, L. Újházy, K. Aringer.

²⁹ AMK, Magistratus, Rada mesta Košic (RMK), Protokol s indexom z roku 1846 (Nemes Szabad kir. Kassa Városa Választott Község Üléseinek Jegyzőkönyve), inv. č. 2320, bod č. 12, 76, 81. Tiež MMK, 1846 évi Irományok névsora, inv. č. 1723, heslo Rendőrök, č. spisu 604, 2392, 2899.

³⁰ AMK, Magistratus, RMK, r. 1846, číslo škatule (ďalej č. šk.) 12, č. spisu 5400.

³¹ Tamže, č. šk. 13, č. spisu 6164.

³² AMK, Magistratus, RMK, r. 1846, č. šk. 14, č. spisu 6300. To sa opakovalo aj v roku 1848.

AMK, MMK, PK, inv. č. 80, Kapitány Hivatalhoz te[kin]t[e]tes Beltanács által utasított Iroványok Jegyzéke 1846 – 51.

³⁴ Zostavené na základe údajov z Liber restaurationum ab Anno 1758. AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10.

1846 – József Papp

1849 – Samu Török

1850 – József Papp

Od roku 1848 sa hlavný kapitán stal v hodnostnom poradí tretím funkcionárom mesta.³⁵ V danom roku bol doslovne aj prvýkrát označený ako hlavný kapitán (*fő kapitány*; *Főkapitány*) mesta.³⁶ Zameriaval sa na udržiavanie poriadku a pokoja v meste. Spolu s richtárom a mešťanostom predstavoval tzv. kolumnárne (stĺpové, nosné) funkcie mestskej správy.³⁷ Podľa zákona z roku 1848 boli mestu ako municípiu, ktoré riadi verejné záležitosti nezávisle, na vlastnom území z hľadiska policajno-trestného, podriadení všetci jednotlivci a majetky bez rozdielu.³⁸ Preto bol zároveň vykonávateľom donucovacích rozhodnutí mestského súdu a mestskej správy. V tomto roku vznikla aj snaha zo strany mestského vedenia uskutočniť istú reorganizáciu mestského úradu. To sa im podarilo, aj keď len čiastočne, keďže sa rozdelila na politicko-hospodársku radu na čele s mešťanostom a šiestimi radcami vrátane s hlavným kapitánom mesta, a na súdnu radu pod predsedníctvom hlavného richtára a ďalších piatich radcov. Malo to prispieť hlavne k urýchleniu vybavovania súdnych záležitostí a celkovej racionalizácii mestskej správy.³⁹

V roku 1848 boli v novej voľbe magistrátu zvolení štyria kapitáni, každý pre jednu štvrt'. Do prvej S. Török, do druhej J. Kloczkó, do tretej V. Polinszky a do poslednej štvrtej štvrti I. Szászy. Za komisárov dohliadajúcich na pokoj a poriadok v meste boli do každej štvrti mesta zvolení dvaja muži.⁴⁰

Za hlavného mestského policajného kapitána Košíc bol v roku 1849 zvolený Samu Török a za hlavného podkapitána János Krutsay.⁴¹ Rok predtým vyšlo ministerské nariadenie, podľa ktorého sa o vydržiavanie a plat mestských sluhov nemali starať iba Židia bývajúci v meste, ale rovnako aj ostatní obyvatelia mesta. Tým bolo vlastne determinované aj prijatie spomínaných ôsmich policajných sluhov z roku 1846.⁴²

Počas revolučných rokov pozíciu hlavného kapitána mesta zastával jeden z členov mestskej rady,⁴³ ako to bolo i dovtedy. Od roku 1851 však na vyše desať rokov namiesto rozdelenej/rozpustenej mestskej polície fungovala cisárska polícia.⁴⁴ Vzniklo Cisárske a kráľovské policajné riaditeľstvo v Košiciach (K. k. Polizei Direktion in Kaschau), ktoré malo jednu zo svojich pobočiek aj v Košiciach. Prevzalo do rúk nielen verejno-bezpečnostnú, ale hlavne politickú službu. Tieto policajné úrady boli podriadené miestodržiteľom jednotlivých krajín, avšak vo vyššej inštancii priamo Najvyššiemu policajnému úradu vo Viedni.⁴⁵

³⁵ Corpus Juris Hungarici 1836-68. Budapest : Franklin-Társulat, 1896, s. 247, 1848: XXIII. t. c. A sz. kir. városokról. Porovnaj s HALAGA, Archív, ref. 7, s. 89.

³⁶ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 253r, 256r.

³⁷ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 25.

³⁸ Corpus Juris Hungarici 1836-68. Budapest : Franklin-Társulat, 1896, s. 246-247, 1848: XXIII. t. cz. A sz. kir. városokról.

³⁹ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 37.

⁴⁰ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 255v.

⁴¹ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 259r.

⁴² AMK, Magistratus, RMK, r. 1848, č. šk. 9, č. spisu 3467. Pozri 1848 évi Irományok névsora, inv. č. 1728, heslo Rendőr. „...szaporitot rendőri Szolgák Költségeit nemegyedül a Zsidók de a többi lakosok is viseljének...“

⁴³ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 25.

⁴⁴ ERNYES, M. *A magyar rendőrség története I*. Budapest : Belügyminisztérium, 2002, s. 290. ISBN 963-9208-14-0.

⁴⁵ Najvyšší policajný úrad bol vedený policajným prezidentom, ktorý sa zúčastňoval na zasadnutiach vlády ako dôverník panovníka.

V knihe reštaurácií preto, pochopiteľne, nie sú žiadne záznamy o voľbách mestských úradníkov z daného obdobia. Avšak aj z tohto obdobia sa zachovala zápisnica o správaní sa policajtov v meste.⁴⁶ Policajným kapitánom sa stal József Papp,⁴⁷ ktorý túto funkciu zastával celé obdobie politicko-policajného režimu. Úradným jazykom v danej dobe bola, pochopiteľne, nemčina, v ktorej sú aj písané takmer všetky písomnosti úradu. Časť z nich sa zachovala v Archíve mesta Košice, ale nie sú komplexné.⁴⁸

Od začiatku šesťdesiatych rokov sa obnovili a rozširovali demokratické prvky správnej činnosti, a organizácia verejnej správy sa po zrušení krajov rozvinula do výslednej podoby typickej pre správny systém u nás. Medzi rokmi 1859 až 1867 existovalo inštitucionálne centrálné riadenie polície Policajným ministerstvom.⁴⁹ Bolo to citeľné aj v správe, resp. vnútornej organizácii mestskej (meštianskej, polgári) polície ako takej, keď v roku 1860 došlo k jej reorganizácii, s tým, že v platnosti zostalo aj nariadenie z roku 1850.⁵⁰ V roku 1861, presnejšie 24. januára, opätovne mestské spoločenstvo zvolilo za hlavného kapitána (*Fő Kapitány*) mesta Józsefa Pappa.⁵¹ S jeho menom sa stretávame aj pri Komisii pre dozor nad väznicou mesta, a spomínaný je aj ako jeden z dvoch členov dozerajúcich na cirkevnú hudbu v meste (*Egyházi zene*). V súvislosti s obranou a bezpečnosťou v Košiciach je však pre nás podstatné to, že sa uvádza aj v novovzniknutej Policajnej komisii (*Rendőri bizottmány*) ako jej predseda (*Elnök*). Okrem neho táto komisia pozostávala aj z ďalších 13 členov. Radcom bol János Fekete, hlavným notárom György Karsa a Béla Gleviczky. Jeho predstaviteľmi, resp. členmi, boli Sándor Novelly, Antal Hauser, Ferencz Turnusz, András Tordássy, István Dávitkó, Ferencz Koczányi, Mihály Halykó, Ferencz Kuhlmann, János Bayer a József Lang.⁵² Mimo tejto komisie sa nám v danom roku objavujú aj ďalšie funkcie súvisiace s obranou mesta. Napríklad existoval úrad tzv. poľného kapitána, ktorý zastával Lipót Buday.⁵³

Mestský kapitán potreboval aj svojho zástupcu, čo bolo už aj dlhšie plánované. Avšak po neprijatí tohto návrhu na mestskom zhromaždení mu bol z kancelárie pridelený iba jeden píšár. O bezpečnosť a poriadok v meste sa vtedy staralo, okrem iných, 13 až 20 policajtov (*rendőr*), 20 hajdúchov (*hajdú*), 8 nočných strážnikov (*éjjeli őr*) a 6 strážcov veže (*toronyőr*).⁵⁴ Dňa 31. decembra toho istého roku sa uskutočnila ďalšia, nová voľba mestských úradníkov a funkcionárov, na ktorej bol za hlavného kapitána Košíc zvolený János Krieger.⁵⁵ Dalo by sa povedať, že obnovením uhorskej ústavy, samostatných inštitúcií a voľbou hlavného policajného kapitána mesta po období Bachovho absolutizmu vznikol v Košiciach v roku 1861 de facto nový policajný úrad tým, že bezpečnostné kompetencie prešli postupne do rúk miestnej samosprávy. O fungujúcom úrade svedčí aj vlastná registratúra, ktorá sa začala práve týmto rokom. Tieto pozície sa ešte viac upevnili v období tesne pred a hlavne po Rakúsko-uhorskom

⁴⁶ AMK, MMK, PK, inv. č. 4, Magánviseleti jegyző könyve 1850 – 87. KACÍK, ref. 13, s. 16-17. Vyvrcholením trestnej legislatívy, v ktorej rezonuje aj policajná funkcia, je Trestný zákon o zločinoch a ťažkých policajných priestupkoch z roku 1803 vydaný ako patent č. 626/1803. Domnievame sa, že aj keď neskôr, ale predsa táto zápisnica vznikla na základe tohto zákona, ako aj z prirodzenej potreby daných okolností.

⁴⁷ KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 46

⁴⁸ AMK, Policajné riaditeľstvo 1852 – 1860. HALAGA, Archív, ref. 7, s. 91.

⁴⁹ KACÍK, ref. 13, s. 22.

⁵⁰ AMK, MMK, PK, r. 1865, č. šk. 11, č. spisu 1669. Kópia (č. 40101) nariadenia Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady zo 16. mája 1865.

⁵¹ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 265r.

⁵² AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 270, 272v.

⁵³ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 266v.

⁵⁴ AMK, Magistratus, RMK, r. 1861, č. šk. 1350, č. spisu 487. Podľa návrhu sa pomocník kapitána mal vybrať z týchto úradníkov: M. Koleszár, J. Radványi, L. Sonna a S. Szmerekovszky.

⁵⁵ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 275r.

vyrovnaní v roku 1867. Poukazujú na to aj viaceré nariadenia panovníka a listy mestu Košice od cisárskych a kráľovských úradov. Začiatkom roka 1866 dostalo mesto nariadenie (z 19. januára), podľa ktorého mal zaniknúť (najneskôr do 31. marca) predchádzajúci, takpovediac štátny, centrálny riadený policajný úrad (*Kassai cs. kir. rendőrigazgatóság; Kassai cs. kir. biztosság*) a právomoc nad bezpečnosťou v meste mal definitívne prevziať magistrát mesta.⁵⁶ Avšak stalo sa tak až o niečo neskôr. Po početnej korešpondencii z rokov 1866 a 1867 ohľadne zrušenia predchádzajúceho policajného úradu⁵⁷ a prebratím všetkých bezpečnostných kompetencií novou miestnou políciou (*helyi rendőrség*) boli všetky právomoci (dozor nad tlačou a divadlom) odovzdané až začiatkom roka 1867. Do konca apríla mali byť odovzdané aj všetky písomnosti vzťahujúce sa na košickú mestskú políciu,⁵⁸ t. j. mala byť odovzdaná agenda predošlého úradu svojmu nástupcovi, aby tak mohol byť zabezpečený plynulý a riadny chod úradu. Samozrejme, o všetkých týchto záležitostiach bol pravidelne informovaný a zároveň ich aj riadil hlavný policajný kapitán mesta Ján Krieger.

Aj tieto nariadenia či smernice uhorského ministra vnútra len poukazovali na smerovanie uhorskej vlády pri sklbení dvoch základných princípov verejnej správy v Uhorsku: princípu samosprávy v mestách a župách (municipia) a princípu centralizácie štátnej verejnej správy na čele s uhorskou vládou.⁵⁹ Municipiá boli samosprávne (autonómne) korporácie, ktoré zabezpečovali, okrem iného, politickú správu na danom území, pričom boli priamo podriadené uhorskému Ministerstvu vnútra. To všetko sa dialo na základe štátoprávnej zmeny (dualizmus) v roku 1867, čo spôsobilo nové rozdelenie všeobecných úradov politickej správy, teda aj policajnej. Polícia bola v municipiálnych mestách, akým boli aj Košice (Bratislava, Komárno, Banská Štiavnica), decentralizovaná.⁶⁰

6. mája roku 1867 sa uskutočnila nová voľba do mestského zastupiteľstva, na ktorej bol za hlavného kapitána mesta opätovne zvolený Ján Krieger.⁶¹ Jeho (kapitánskym) pisárom (*kapitányi tollnok*) sa stal János Lokhorn. Poľným kapitánom (*mezei kapitány*) sa stal Lipót Buday, poručíkom hajdúchov (*hajduk hadnagy*) Henrik Willnrotter a „poľnými jazdcami“ (*mezei lovagnokok*) István Dzubay a József Piláthy.⁶²

V roku 1870 sa po prvýkrát v zákonom článku vydanom uhorskou vládou ohľadne organizácie miestnej samosprávy uvádza pojem – policajný kapitán (*rendőr-kapitány*).⁶³ Mestskej polícii (policajný kapitanát), ako prvej zo zložiek mestskej správy, určoval kompetenciu organizačný štatút mesta. Kandidáta na policajného kapitána v mestských municipiách najprv len navrhoval (kandidáta následne zvolil mestský municipiálny výbor na 6 rokov)⁶⁴ a od roku 1886 aj doživotne menoval hlavný župan.⁶⁵ Práve toto menovanie hlavného policajného kapitána prispelo k upevneniu moci hlavného župana, ministra vnútra

⁵⁶ AMK, MMK, PK, r. 1866, č. šk. 13, č. spisu 470 (kópia č. 786).

⁵⁷ AMK, MMK, PK, r. 1867, č. šk. 16, č. spisu 1053; č. šk. 17, č. spisu 1102.

⁵⁸ AMK, MMK, PK, r. 1866, č. šk. 13, č. spisu 927, 1099.

⁵⁹ Porovnaj s KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 56.

⁶⁰ Do roku 1876 nimi boli aj Prešov, Bardejov, Sabinov, Kežmarok, Levoča a Gelnica. KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 60. KAČÍK, ref. 13, s. 37.

⁶¹ Jeho životopis pri príležitosti jeho úmrtia 14. januára 1874 sa nachádza v novinách Kaschauer Zeitung zo 17. januára 1874 na s. 3.

⁶² AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 281, 282v. Podľa KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 56, sa voľba do mestského zastupiteľstva uskutočnila 8. mája a voľba úradníkov 9. mája.

⁶³ Corpus Juris Hungarici 1869-71. Budapest : Franklin-Társulat, 1896, s. 216, 1870: XLII. t. c. A köztörvényhatóságok rendezéséről.

⁶⁴ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 40, bod 126.

⁶⁵ ERNYES, ref. 44, s. 250. KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 58,73.

a štátu v municípiách. Podobne to bolo aj s inými funkcionármi v meste. Pred samotným schválením mestského štatútu bol štatút pripomienkovaný Ministerstvom vnútra a následne prerokovaný mestským zastupiteľstvom na zasadnutí vo februári 1872. Ministerstvo v jednom zo svojich pripomienok trvalo aj na tom, aby jednotliví policajti pri výkone nepostupovali samostatne, ale v mene hlavného kapitána, a aby policajný úrad svoje rozhodnutia nenazýval rozsudkami, ale len uznesením, resp. výmerom.⁶⁶ Po pripomienkovaní oboch strán bol organizačný štatút mesta Košice nakoniec po dlhých diskusiách schválený a publikovaný v tom istom roku.⁶⁷

Funkcia policajného kapitána a aj jeho úrad bol dôležitý. Spolu s municipiálnym výborom, mešťanom, radou a sirotskou stolicou bol jedným z orgánov zabezpečujúcim činnosť košického mestského municípiá. Z úradu mali v municipiálnom výbore hlasovacie právo mešťanosta, hlavný kapitán, radcovia, hlavný notár, archivár atď. Hlavný policajný kapitán spolu s ostatnými členmi tvoril radu, ktorá bola výkonným orgánom mestského municipiálneho výboru ako v oblasti štátnej, tak i v oblasti autonómnej správy. Súčasne bola aj samostatnou administratívnou vrchnosťou vo veciach zákonom stanovených.⁶⁸

Úrad kapitána mesta (*Kapitányi hivatal*), alebo inak Oddelenie miestnej polície (*Helyrendőrségi osztály*) ako samostatná časť municípiá, rozhodoval a súčasne zabezpečoval výkon svojich rozhodnutí vo veciach, ktoré mu boli nariadené zákonom, alebo jednoducho vyplývali zo štatútov.

Zároveň bol aj výkonným orgánom municípiá a bol povinný spolupracovať na požiadanie municipiálneho výboru, mešťanostu a rady vo všetkých obecných a administratívnych veciach. Na čele kapitanátu stál hlavný kapitán, ktorý bol v prvom rade za celú činnosť úradu zodpovedný. Vo veciach služobného charakteru mal dispozičnú a disciplinárnu právomoc nad celým kapitanátom.⁶⁹

Na základe štatútu vieme, že kapitanát bol vnútorne rozdelený na tri hlavné oddelenia pod vedením hlavného kapitána a následne prvého a druhého podkapitána.

Prvé oddelenie (I. Osztály) malo na starosti ochranu majetkových a osobných práv občanov. Šlo hlavne o vlámania, krádeže a iné trestné činy a priestupky. Podozrivých následne vyšetrovalo, zisťovalo páchatel'ov a tých bezodkladne odovzdávalo súdu. Prirodzene, viedlo evidenciu osôb stíhaných, trestaných a utečených väzňov. Všeobecne dozeralo aj na dodržiavanie verejného poriadku. Udržovalo poriadok na trhoviskách a dozeralo na dodržiavanie zdravotných predpisov. Taktiež malo dozor nad hostincami, hotelmi, kaviarňami, záhradnými podnikmi a krčmami. Konalo vo veciach stavebného poriadku, vrátane kontroly dodržiavania predpisov počas výstavby a kolaudácie. Dozeralo na cesty, chodníky, dláždenie a mosty. Do kompetencie prvého oddelenia patrili aj studne, ich udržiavanie v čistote a užívanie, o čom nájdeme viaceré zmienky i v spisovej agende policajného úradu.⁷⁰ Malo na starosti aj veci verejného osvetlenia. Spolupracovalo aj s finančnými orgánmi, ktorým poskytovalo svoju pomoc pri šetrení rôznych záležitostí. Bolo prvostupňovou inšinciou v policajných záležitostiach a priestupkoch vo veciach menších regálnych práv.⁷¹

⁶⁶ KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 75.

⁶⁷ Na samotnom štatúte nie je vročenie, ale na základe viacerých uzáverov sa kládie do tohto roku. ERNYES, ref. 44, s. 290. KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 75. V tejto práci je uvedený tento, ako aj nasledujúce preklady spomínaných mestských štatútov.

⁶⁸ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 3, bod 10; s. 5 bod 18; s. 12, bod 36. KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 77-78 a 82.

⁶⁹ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 18, bod 56, 57, 58.

⁷⁰ AMK, MMK, PK, (napríklad) r. 1880, inv. č. 313, č. šk. 48, r. 1882, inv. č. 315, č. šk. 51.

⁷¹ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 18-19, spolu 11 bodov.

Druhé oddelenie (II. Osztály) malo v referáte zdravotno-policačnú službu, evidenciu a disciplínu prostitútok. Z výkonu tejto činnosti sa zachovalo mnoho spisov, ale aj ich evidencia.⁷² K jeho kompetencii patrila aj policačná služba verejnej čistoty na cestách, uliciach, verejných priestoroch a na súkromných dvoroch. Zabezpečovalo a vykonávalo aj požiarno-policačnú službu. Pod jeho výkon patrila aj evidencia majiteľov domov, nájomníkov, tovarišov, pomocníkov, učňov, robotníkov, slúžok a cudzincov. Dozeralo na rad ďalších rôznych činností, ako napríklad na riadne číslovanie domov, zaistenie žobrákov a tulákov, ich trestanie, umiestňovanie, prípadné vyhostovanie. Taktiež malo dozor nad podomovými obchodníkmi, agendou cestovných pasov, vystaňovaleckých povolení a vydávaním dobytčích pasov.⁷³

Tretie oddelenie (III. Osztály) malo pod patronátom poľnú (mezei) políciu, ktorá vykonávala službu nad poľnými a lesnými hraničnými časťami mesta podľa zákonného článku IX z roku 1840 a zákonného článku LIV z roku 1868. Ďalej dohliadalo na konanie v sporoch živnostenských spoločenstiev s jednotlivcami a majstrov s tovarišmi a učňami. Viedlo evidencie miestnych živnostníkov a obchodníkov, drožkárov (fiakristov) a nosičov. Vykonávalo dozor nad lesnými a žatevnými robotníkmi a takisto sa aj staralo o predvolávanie brancov. V náplni malo aj evidenciu a predvedenie vojakov na dovolenke, vymáhanie poplatkov na úhradu väzenských a nemocničných nákladov, nedoplatkov a iných splatných poplatkov, z ktorých sa zachovala bohatá spisová agenda (liečebné) v oddelení magistrátu mesta, ktoré sa zaoberalo štátnou príslušnosťou a vydávaním domovských listov.⁷⁴ Konalo okrem taxatívne vymenovaných činností vo všetkých vyššie nomenovaných činnostiach pridelených kapitanátu.⁷⁵

Po zrušení funkcie poľného kapitána⁷⁶ tvoril úrad kapitanátu hlavný kapitán (főkapitány), dvaja podkapitáni (alkapitány), dvaja pisári (tollnok), traja kancelárski pracovníci (irodai egyén) a päť pisárov pri mestských bránach (kapuirmok). Dobe nevyhovujúce funkcie vnútromestských kvartálnikov a huštáckych richtárov vystriedala inštitúcia poriadkových komisárov (rendbiztos). Pre vnútorné mesto boli určení dvaja a pre predmestské časti štyria. Čo sa týka mimomestskej policačnej a poľno-policačnej služby, sa, namiesto doterajších poľných jazdcov, ustanovili traja vonkajší poriadkoví komisári. Pod ich kontrolu boli postavení mestskí a súkromní hájníci. Nevyhnutnosťou poriadkových komisárov bola znalosť troch jazykov používaných v meste Košice,⁷⁷ pričom museli mať stále bydlisko v ich služobnom okrsku. Do služby sa vyberali podľa možnosti z vyslúžilých poddôstojníkov. Muničipálny výbor schvaľoval aj ich služobný poriadok.⁷⁸

Strážna služba mestského kapitanátu pozostávala z policačného poručíka (rendőrhadnagy), ktorý musel bývať v úradnom byte na mestskej radnici, aby aj v mimopracovnom čase bol k dispozícii ako úradný orgán, pričom mal dohliadať na čistotu a poriadok na radnici a na policačtov v kasárňach. Ďalej zo 47 policačtov a mestského bubeníka (városi dobos). Policačti sa podľa možnosti vyberali z bývalých gramotných vyslúžilých vojakov ovládajúcich tri reči.

⁷² AMK, MMK, PK, inv. č. 75, r. 1890, Bordélyházi kéjnök névmutatója. Z roku 1914 sa nám dochoval aj súpis prostitútok v meste. AMK, MMK, PK, r. 1914, č. šk. 178, č. spisu V.1263.

⁷³ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 19-20, spolu 9 bodov.

⁷⁴ AMK, Mestský notársky úrad, Štátne občianstvo a domovská príslušnosť 1909 – 1945.

⁷⁵ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 20-21, spolu 10 bodov. Porovnaj štatút s KIRST, POTEMLA, Mestská, ref. 27, s. 84-85.

⁷⁶ Nebol zrušený len úrad poľného kapitánstva, ale aj inštitúcia hajdúchov, ktorá pozostávala z približne 25 členov. ERNYES, ref. 44, s. 290.

⁷⁷ Maďarčina, nemčina, slovenčina.

⁷⁸ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 21, bod 59 a 60.

Pri rovnakých schopnostiach sa uprednostnili rodení Košičania a tí, ktorí tu už slúžili. Boli vojensky organizovaní a umiestnení v kasárňach. Namiesto dovtedajšieho systému denných pochôdzok sa zriadili stále policajné stanice.⁷⁹

Pomocný aparát úradu tvorili namiesto dovtedajšieho trhového richtárstva a úradu overovania mier dvaja trhoví komisári (vásári biztos), ktorí dozerali na trhovú poriadok, na overovanie a používanie mier, vedenie trhovej štatistiky, trhové ceny a dovezený tovar.⁸⁰ V tom všetkom sa museli orientovať a poznať príslušné zákony a nariadenia.

Ak policajný kapitanát potreboval odbornú lekársku spoluprácu pri výkone povinností, mal mu ju poskytnúť mestský lekársky personál, hlavne však policajný lekár bol povinný urobiť pre to všetko.

Kapitanátu bol napokon podriadený a pri výkone jeho služby nápomocný aj väzenský strážnik a dozorca čistoty (tisztasági felügyelő), ktorým vydával inštrukcie. Tie následne odsúhlasoval aj municipiálny výbor.⁸¹

Koncom apríla a začiatkom mája roku 1872 sa uskutočnila nová voľba funkcionárov a úradníkov magistrátu mesta Košice. Policajným kapitánom sa stal Lajos Saád, podkapitánmi János Lokhorn a István Szmerkovszky, poručikom Henrich Willnrotter, kapitánskym pisárom Ferencz a János Sariscsák a László Varga (ten sa neskôr stal podkapitánom) a policajným lekárom József Skvarla. Ďalej, dozorcom čistoty sa stal Mihály Kuszka, a trhovými komisármi Ede Gerster a Károly Podhorszky.⁸² Za predmestských poriadkových komisárov boli zvolení Leopold Buday, István Dzubay, Jozef Piláthy a za vnútromestských Béla Demeter, József Angyal st., Jozef Angyal ml., Gábor Achác, György Zatorszky a Jakab Reichmann. Pisárov pri bránach bolo päť.⁸³ Podľa výkazu dennej mzdy úradníkov mesta Košice v jeho štatúte dostával hlavný kapitán 4 forinty, podkapitán 3 forinty, pisári, poriadkoví komisári, trhoví komisári a poručík rovnako 2 forinty a policajti 1 forint.⁸⁴ Z daného roka sa nám zachoval aj výkaz činnosti policajného kapitanátu za obdobie marec až december. Podľa neho vieme, že celý jeho výkon v rámci troch spomínaných oddelení sa delil na tzv. vnútorný okruh (*Belső munkakör*) a vonkajší okruh (*Külső munkakör*) jeho činnosti. Svoju prácu vykazoval podľa jednotlivých oddelení, podobne ako je to uvedené v štatúte. Dozvedáme sa z neho, že nanovo zriadený úrad začal riadne fungovať od 3. mája 1872 a že do decembra dostal 3 375 podaní, z ktorých vybavil 3 347, s tým, že ostatné sa preniesli do nasledujúceho roka. Z nich 2 200 boli rôzne občianske a vojenské dožiadania a 1 147 vzniklo zo samotnej činnosti úradu. Po jednotlivých oddeleniach to vyzeralo tak, že I. oddelenie spracovalo a vybavilo 1 527 podaní, II. 1244 a III. 574 (reálne spolu 3 345). Napríklad v roku 1874 to už činilo 5 943 podaní,⁸⁵ takže podávanie žiadostí a zrejme aj výkon samotného úradu mal vzrastajúcu tendenciu. Pre zaujímavosť tu uvedieme niekoľko zaujímavých príkladov, čoho sa týkali žiadosti – ústne sťažnosti (1220), vydanie cestovných pasov (80),

⁷⁹ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 22, bod 61. Porovnaj štatút s KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 85.

⁸⁰ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 22-23, bod 62.

⁸¹ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 23, bod 63, 64.

⁸² AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 285.

⁸³ Tamže, fol. 286.

⁸⁴ Organizačný štatút mesta Košice z roku 1872 (Kassa Sz. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezete), s. 44.

⁸⁵ AMK, MMK, PK, r. 1873, č. šk. 34, č. spisu 181, Výkaz činnosti polície za rok 1872.

vydanie povolení na zábavu (tanec) (52), vydanie vandrovných knížiek (25), evidencia prostitútok (30) a rôzne ďalšie evidencie hostí v hoteloch, divadelných predstavení, či sťažnosti pracujúcich v priemysle, či služobníctva.⁸⁶

Podľa výkazu z roku 1872 bol priamo na policajnú službu nasadený poručík, strážmajster, desiatnik a 45 policajtov. V noci strážil miestnosti radnice jeden poriadkový komisár a celé mesto 16. Cez deň túto službu vykonávalo 6 cirkulujúcich policajtov vo svojich príslušných obvodoch. Počas 24 hodín zase na železnicu dohliadal jeden poriadkový komisár a dvaja policajti. V rovnakom obsadení dohliadali aj na jednotlivé divadelné predstavenia. Čo sa týka požiarnej polície, tak podľa služobného rozkazu šiesti strážcovia veží mali v prípade požiaru signalizovať cez deň pre centrum bielou vlajkou a pre ostatné časti mesta červenou vlajkou, v noci rozsvietením lampy.⁸⁷

Každé policajné oddelenie viedlo svoje písomnosti na základe agendy vlastnej pôsobnosti. Prvé oddelenie evidovalo 30 kníh, druhé 20 a tretie oddelenie 13 hlavných a pomocných kníh.⁸⁸

Policajný kapitanát plnil taktiež aj funkciu Živnostenskej vrchnosti I. stupňa v Košiciach. Riadil, evidoval, vyzýval, povoľoval zriaďovanie živností a bol aj odvolávajúcou inštanciou pre košických živnostníkov. Táto jeho činnosť je v spisovej agende bohato zastúpená. Napríklad v roku 1873 viedol v evidencii 15 tovární s 356 robotníkmi, 273 remeselníkov s 575 tovarišmi a 226 učňami. Mal dohľad nad majiteľmi 38 dvojzáprahov, 23 jednozáprahov, 20 ručných taligášov, ako aj nad 168 drevorubačmi a 22 nosičmi, na čo mal približne 40 strážnikov, dvoch strážmajstrov a jedného poručíka.⁸⁹

Koncom roka 1874 sa na Policajnom kapitanáte realizovali isté personálne zmeny. Bol zrušený úrad druhého podkapitána, takisto aj post dozorného stanice čistoty mesta, pričom boli personálne títo preradení na iné pozície v úrade. Naproti tomu zo služby k 1. januáru 1875 prepustili piatich policajtov. Tým sa početný stav policajného úradu znížil. Po spomínaných úpravách na mestskom kapitanáte pracovalo dovedna 63 ľudí, presnejšie: hlavný kapitán (1), podkapitán (1), koncipient (2; tollnok), praktikant (1; gyakornok), pisár (2; irnok), pisár pracujúci za odmenu (1; dijnok), komisár (8), vonkajší komisár dohliadajúci na poriadok (2), strážnici, policajti (40), desiatnici (2), bubeník (1), overovateľ mier (1) a žalárnik (foglár). To značí, že strážcovia veží (6) a poľní pochôdzkari (8) už v danom čase nespádali pod Policajný kapitanát.⁹⁰

Od roku 1874 policajný kapitanát v Košiciach viedol aj evidenciu páchatel'ov s ich fotografiou,⁹¹ čo do značnej miery napomáhalo kvalite vyšetrovania pri opakovaných priestupkoch dotyčných obyvateľ'ov mesta.

Podľa listu mešťanostu z roku 1876, zaslaného hlavnému kapitánovi, mal Policajný kapitanát 13 pododdelení, v ktorých vybavovali jednotlivé záležitosti spadajúce do jeho okruhu kompetencií. Bolo to vlastné oddelenie kapitanátu, oddelenie čel'adníckych vecí, vojenských evidencií, priemyselných vecí s dôrazom na učňov, policajných priestupkov a ich trestania, spoločenských vecí, vecí prostitútok, vyhnaní, hasičskej polície, medziľudských vzťahov,

⁸⁶ Tamže.

⁸⁷ Tamže.

⁸⁸ AMK, MMK, PK, r. 1873, č. šk. 34, č. spisu 181, Výkaz činnosti policajného kapitanátu za rok 1872.

⁸⁹ MIHÓKOVÁ, M. *Hospodársky život v Košiciach v rokoch 1848 – 1918* (Tematická bibliografia I.). Košice : Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 1984, s. 368.

⁹⁰ AMK, MMK, PK, r. 1874, č. šk. 37, č. spisu 5722, Záznam o rozdelení úradnej agendy na Policajnom kapitanáte.

⁹² Kaschauer Zeitung zo 17. januára 1874, s. 2. O albume zločincov máme správu aj z roku 1877. Kaschauer Zeitung z 13. septembra 1877, s. 2. ERNYES, ref. 44, s. 290. Autor uvádza, že košická polícia túto evidenciu páchatel'ov s fotografiami zaviedla až od roku 1883.

žobrácych záležitostí, prenajímateľov kočov, prepravcov, a napokon väzenských vecí.⁹² V danom roku vystavil úrad napríklad 2 020 čeladníckych knižiek, v službe sa vystriedalo 4 271 čeladníkov, viedol evidenciu 1 475 priemyselných pomocníkov a 663 učňov, evidenciu 1 312 utečených vojakov a 3 264 honvédov, evidenciu 1 2000 cudzích hostí ubytovaných v košických hoteloch, evidenciu 38 prostitútok, pátral po 9 540 osobách, nariadil 580 vyhnaní, vydal 141 povolení na cestovanie, 252 povolení pre tanečné a hudobné programy, vydal 1 012 dobytčích listov atď.⁹³

Už v danom čase, presnejšie v roku 1877, sa obyvatelia mesta sťažovali na nedostatočné personálne obsadenie policajného úradu (aj keď vtedy to ešte nebolo opodstatnené), čo pretrvávalo veľmi dlhú dobu, a s narastajúcim počtom obyvateľstva Košíc koncom 19. storočia sa situácia len pomaly zlepšovala. V strážnej službe mesta bolo 36 policajtov, plus ďalší 4 civilní policajti.⁹⁴

Hlavný policajný kapitán Lajos Saád sa vo svojom funkčnom období zaoberal aj dohľadom nad výchovou učňov, a stalo sa aj to, že v roku 1877 ich hromadne potrestal pre vynechávanie dochádzky v škole. Za tento akt sa dokonca proti nemu začalo aj disciplinárne konanie, ktoré však nakoniec bolo anulované.⁹⁵

V roku 1879 boli Ministerstvom vnútra schválené aj stanovy Svojpomocného spolku polície (A rendőr önsegélyző egyesület) slobodného kráľovského mesta Košice.⁹⁶ Podľa tohto štatútu každý člen platil mesačne istú čiastku, ktorá potom následne putovala na spoločný policajný účet v banke. Peniaze z neho potom slúžili na spoločné akcie všetkých členov policajného spolku. Jeho majetok dosiahol sumu až 10 000 forintov. Funkciu riaditeľa vykonával niektorý mestský úradník, spravidla člen mestskej rady. Z pokladne spolku sa platila aj podpora pre jeho členov a pozostalých v týchto prípadoch: ak už policajt nebol schopný vykonávať službu, ak zomrel a zostali po ňom pozostalí (vdova a siroty). Takisto sa z nej platili pohrebné výdavky či poisťka. V Archíve mesta Košice sa dochovala z jeho hospodárenia aj jedna účtovná kniha z rokov 1882 – 1888.⁹⁷

V Uhorsku už od začiatku 19. storočia boli pokusy o vytvorenie polovojenských jednotiek, ktoré by dohliadali na vnútornú bezpečnosť v krajine. Nakoniec takýto žandársky (četnícky) zbor s celoštátnou pôsobnosťou zriadil cisár až v roku 1849, resp. 1850, avšak neskôr ho vyňali z kompetencií župných municípií a znovu zriadili až v roku 1881. Postavenie štátnej polície s akcentom na hlavné mesto krajiny bolo upravené zákonným článkom XXI z roku 1881. Celé územie Uhorska, vynímajúc Budapešť, sa rozdelilo na 6 rajónov a na taký istý počet veliteľstiev. V Prešporku (Bratislave) bol rajón dobudovaný až v roku 1884. Na území dnešného Slovenska boli dva rajóny – 4. rajón so sídlom veliteľstva v Košiciach, ktorý sa delil na 3 okrsky (doslova krídla, szárny) a rajón č. 5 so sídlom v Prešporku, ktorý sa členil na 2 okrsky (krídla).⁹⁸

Policajt aj žandár sa podľa zákona považovali za osoby, ktoré boli „vždy v službe“, a preto ich mal každý bez ohľadu na funkciu vždy poslúchať. Výpoveď policajného úradníka a orgánu pred súdom, potvrdená služobnou prísahou, sa považovala za plný dôkaz. Žandár

⁹³ AMK, MMK, PK, r. 1877, č. šk. 44, č. spisu 7740, Výkaz policajného kapitanátu o činnosti za rok 1876.

⁹⁴ KIRST, POTEMRA, Mestská II, ref. 94, s. 245.

⁹⁵ Kaschauer Zeitung z 31. marca 1877, s. 2.

⁹⁶ Kaschauer Zeitung z 31. júla 1879, s. 1. ERNYES, ref. 44, s. 290. Autor uvádza, že spolok vznikol v roku 1880.

⁹⁷ AMK, MMK, PK, inv. č. 574, Účtovná kniha Svojpomocného spolku polície 1882 – 1888. ERNYES, ref. 44, s. 290.

⁹⁸ KAČÍK, ref. 13, s. 39-42.

dostal zvláštnu odmenu nielen za odhalenie a zaistenie podozrivých, ale aj za výšku trestu vyneseného nad osobou, ktorá bola ním vypátraná a odsúdená.⁹⁹

Nová voľba do mestského zastupiteľstva sa uskutočnila znovu v roku 1887. Za hlavného kapitána bol opätovne zvolený Ľudovít Saád. V dodatočnej voľbe v roku 1885 bol za kapitánskeho koncipienta zvolený Béla Lóderer, kapitánskeho stážistu Gyula Fáy a za podkapitána Sándor Benigny (do roku 1890). Podobná voľba neobsadených alebo novovzniknutých pozícií sa uskutočnila aj v roku 1886, keď bol za policajného koncipienta zvolený neskorší podkapitán Béla Cselényi a v roku 1887 podobne za podkapitána Béla Mihalik.¹⁰⁰

V novom mestskom organizačnom štatúte, novelizovanom v roku 1887, sa už uplatnili a zohľadnili aj prvky z novoprijatých krajinských zákonov. Čo sa týka kompetencie policajného kapitanátu, do úvahy sa vzal živnostenský zákon z roku 1884, ktorý ho určoval ako živnostenskú vrchnosť I. stupňa.¹⁰¹ Tak bola posilnená jeho pozícia i v tejto oblasti mestskej správy a konkrétneho života miestnych fabrík a živnostníkov. Okrem toho tvorcovia mestského štatútu boli pri tvorbe niektorých paragrafov policajného úradu dozaista ovplyvnení aj nariadením ministra vnútra z roku 1882 ohľadne disciplinárnych postupov v polícii hlavného mesta Budapešť.¹⁰²

Podľa štatútu bol členom municipiálneho výboru, ktorý bol vykonávateľom mestských práv, i naďalej hlavný policajný kapitán. Takisto bol aj členom mestskej rady, a to hneď na druhej pozícii po mešťanostovi. Patril k najvýznamnejším funkciám mestskej samosprávy. Bol samostatným výkonným orgánom mestského municipia vo všetkých otázkach podľa jednotlivých zákonov a nariadení, čo sa odráža aj v jeho spisovej agende. Vo veciach rozhodoval uznesením, ktoré aj sám vykonával. Súčasne bol aj výkonným orgánom administratívnej komisie, mešťanostu, mestskej rady, ako aj ďalších mestských úradov, ktoré vyžadovali policajnú asistenciu. Podľa daného štatútu sa do jeho kompetencie dostala aj časť agendy vojenského oddelenia (evidencia; ubytovanie). Tiež aj agenda chudobných a sirôt (ošetrovanie; podpora), obecného richtára, nemocničného komisára a okrem toho vystavoval aj dobytčie pasy.¹⁰³ Hlavného kapitána, ktorý bol na čele policajného úradu doživotne, menoval hlavný župan, ako sme to už spomenuli vyššie. Podriadení mu boli opäť dvaja podkapitáni, traja koncipienti, jeden pomocný koncipient, traja pisári, traja diurnisti, dvaja vnútorní komisári dohliadajúci na poriadok, jeden žalárnik, jeden policajný strážmajster, domovník, desať policajných desiatnikov, 40 policajtov a štyria jazdeckí policajti.¹⁰⁴ Podľa toho došlo na policajnom úrade oproti rokom 1872 a 1874 k malému personálnemu nárastu. Nie vždy však boli všetky tieto pozície i obsadené, najpravdepodobnejšie z dôvodu šetrenia mestskej pokladnice.

Hlavní policajní kapitáni mesta Košíc od roku 1850:¹⁰⁵

1850 (okt.) – 1861 (dec.) József Papp
 1861 (dec.) – 1872 (apr.) János Krieger
 1872 (apr.) – 1894 (okt.) Lajos Saád

⁹⁹ KAČÍK, ref. 13, s. 38.

¹⁰⁰ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 289-290.

¹⁰¹ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 93.

¹⁰² Magyarországi Rendeletek Tára 1882, Budapest 1882, 84, s. 354.

¹⁰³ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 94, 96 a 98.

¹⁰⁴ Porovnaj s KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 99-100.

¹⁰⁵ Spracované na základe dobových písomností a KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 327 a 328.

1894 (júl) – 1902 (dec.) Béla Madarász

1903 (apr.) – 1919 (jan.) József Váczy

O patričnom oblečení a obuvi mestských zamestnancov starajúcich sa o bezpečnosť a poriadok v Košiciach vieme už z roku 1846, ako sme to uviedli vyššie. Policajné uniformy sa však spomínajú až v roku 1889. Odvtedy ich začali nosiť mestskí policajti. Až na mestský erb boli podobné budapeštianskym policajným uniformám.¹⁰⁶ Z neskoršieho mestského štatútu sa dozvedáme viaceré podrobnosti týkajúce sa týchto uniforiem. Okrem hlavného policajného kapitána boli všetci zamestnanci povinní nosiť mestskú uniformu a nikdy si ju počas služby nesmeli vyzliecť. Pisári ju celú nemuseli nosiť. Stačilo, keď mali iba čiapku a blúzu. Uniformu mohli nosiť aj po pracovnej dobe. Policajní úradníci si ju boli povinní zaobstaráť na vlastné náklady, ale policajtom vykonávajúcim službu túto uniformu a príslušenstvo zabezpečilo mesto. Podľa hodnosti a zaradenia v policajnom kapitanáte sa uniforma mestskej polície skladala z klobúka (čierny plstený s cínovým štítom/erb vpredu s modro-žltou šnúrou po celom obvode), čákova (súkenný tmavomodrý s koženým šiltom, gombíkmi a šnúrou; podobný vojenskému čákovu), blúzy (z tmavomodrého súkna podobná blúzke domobrany; na zimu sivá), dolománu (pre policajtov na koňoch namiesto blúzy (košele), z modrého súkna s modro-žltým šnurovaním), vesty (tmavosivá so zlatými gombíkmi), nohavic (na leto i na zimu tmavosivé), plášťa (tmavosivý), rukavic, „látky na krk“, čižiem, ostrôh (pre policajtov na koňoch), konkrétnej zbrane podľa zadelenia, pištole, signalizačnej pišťalky, služobnej tašky (z čiernej lesklej kože) a ďalšieho príslušenstva. Ak sa stretli, zdravili sa salutovaním ako vojaci.¹⁰⁷

Pre nedostatočné výsledky bežných mestských policajtov, ale takisto aj pre tých jedincov, ktorí mali záujem o poddôstojnícku šaržu, zorganizoval prvé poddôstojnícke skúšky v policajnej škole Béla Mihalik, ktorý ju aj zároveň viedol. Okrem toho v nej odznela aj prednáška o prvej pomoci od E. Wandracseka.¹⁰⁸ V nasledujúcich rokoch sa výučba mestských policajtov zintenzívnila, čo bolo prirodzené a zároveň potrebné pre vzrastajúce nároky doby.

Na prelome 80. a 90. rokov 19. storočia, no hlavne však v roku 1890, sa začali na magistráte ozývať hlasy, ktoré chceli reorganizovať vnútornú štruktúru oddelení a s tým súvisiace personálne obsadenie mestskej správy,¹⁰⁹ keďže dochádzalo k nárastu počtu obyvateľov mesta. Preto bol po viacerých pripomienkach nakoniec v roku 1892 prijatý nový organizačný štatút, ktorý upravoval viaceré mestské oddelenia a systematizoval aj nové miesta úradníkov.

Predtým sa však v roku 1890 konala nová mestská voľba, kde bol za hlavného kapitána opäť zvolený Lajos Saád (odstúpil v roku 1894). Podobne aj v roku 1891 sa konala voľba, kde bol za policajného koncipienta zvolený Kálmán Varga, za podkapitána, ktorý zastupoval hlavného kapitána, Béla Madarász a za pomocného koncipienta Lajos Kossuth.¹¹⁰

Podľa vyššie uvedeného nového mestského organizačného štatútu (1892) sa v rámci policajného kapitanátu vytvorilo miesto právne kvalifikovaného podkapitána s právomocou trestného sudcu v priestupkových záležitostiach. Taktiež sa pod kapitanát začlenili 8 hasiči, a to z praktických potrieb overených praxou. V agende policajného úradu sa naďalej ponechala aj funkcia vojenského ubytovateľa a prijala sa aj systematizácia nového miesta

¹⁰⁶ ERNYES, ref. 44, s. 290.

¹⁰⁷ KOSSUTHFALVI és UDVARDI KOSSUTH, L. Kassa Szab. Kir. Város Összes, Érvényben Lévo Szabályrendeletei. Kassa, 1898, s. 248-255.

¹⁰⁸ Kassai Szemle z 31 decembra 1885, s. 3.

¹⁰⁹ KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 101.

¹¹⁰ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 290, 291.

policajného lekára.¹¹¹ Všetky tieto kroky mali napomôcť, aby tento úrad pracoval komplexnejšie, dôslednejšie a rýchlejšie. Hlavný kapitán i naďalej zostal v organizačnej štruktúre mesta po boku mestských radcov, ktorých mal mešťanosta stále k dispozícii.

Košický policajný kapitanát bol v danom čase vzorom pre budapeštiansku políciu, keď po patentovaní nového druhu policajných pút mestského podkapitána Mihalika ich schválili a používali aj v Budapešti.¹¹²

Nové zmeny a pravidlá týkajúce sa policajného kapitanátu, prijaté štatútom z roku 1892, sa začali preukazovať reálne až v nasledujúcom roku 1893. Reorganizácia úradu sa uskutočnila aj vďaka hlavnému kapitánovi Bélovi Madarászovi, ktorý videl potrebu zmeny už od roku 1891, keď bol vo funkcii podkapitána. Treba si uvedomiť, že vtedy bolo v meste približne 30 000 obyvateľov, a polícia bola „skorumpovaná“,¹¹³ práve preto boli isté zmeny nevyhnutné. V rámci kapitanátu sa vytvorili aj nové oddelenia, kde každé oddelenie malo na starosti inú agendu, čím došlo k novej manipulácii s písomnosťami úradu. Isté usporiadanie je viditeľné od roku 1892,¹¹⁴ ale definitívne bolo upravené koncom roku 1893 a platiť malo od januára roku 1894.¹¹⁵

Išlo o týchto trinásť oddelení, pričom prvých desať bolo všeobecných a posledné tri boli špeciálne (priestupkové):¹¹⁶

- I. trestné záležitosti (Büntető ügyek)
- II. záležitosti čelade (sluhov a slúžok; Cselédügy)
- III. stavebné a dopravné záležitosti (Építkezési és közlekedésiügyek)
- IV. záležitosti verejného zdravotníctva (Közegészségügy)
- V. živnostenské záležitosti (Iparügyek)
- VI. záležitosti „postrku“ (Toloncügy)
- VII. vojenská evidencia (Katonanyilvántartás)
- VIII. zverolekárske (veterinárne) záležitosti (Állategészségügy)
- IX. ministerské nariadenia (Ministeri rendeletek)
- X. rozličné záležitosti (Vegyesek)
- XI. policajné priestupky (Rendőri kihágások)
- XII. živnostenské priestupky (Iparügyi kihágások)
- XIII. lesné priestupky (Erdei kihágások).

Ani tieto skupiny sa však vždy nerešpektovali a neskôr nastalo aj v rámci nich isté prerozdelenie či zlúčenie, resp. zmena a výmena ich číselného zadelenia. Viac-menej však takýto systém zostal platný až do zániku polície, resp. jej zoštátnenia.

Rok 1894 bol pre policajný kapitanát prelomový nielen pre vyššie uvedenú skutočnosť. Zachovali sa nám z neho aj viaceré spisy týkajúce sa rôznych záležitostí, ktoré dokresľujú celkovú situáciu tohto úradu. Do nových pozícií boli vymenovaní staronoví zamestnanci,

¹¹¹ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 102.

¹¹² Kassai Szemle z 25. decembra 1892, s. 7.

¹¹³ ERNYES, ref. 44, s. 291.

¹¹⁴ HALAGA, Archív, ref. 7, s. 90.

¹¹⁵ AMK, MMK, PK, r. 1893, č. šk. 89, č. spisu 14055.

¹¹⁶ AMK, MMK, PK, r. 1893, č. šk. 89, č. spisu 14055. Porovnaj s HALAGA, Archív, ref. 7, s. 90.

a to: Béla Mihalik, Béla Cselényi, László Varga, Lajos Kossuth a Árpád Sárossy,¹¹⁷ boli obsadené aj ďalšie systematizované miesta.¹¹⁸ Napríklad policajti sa vzbúrili, keď 10. decembra strážmajster a ďalší prepustení desiatnici zvolali schôdzu, ktorej zámienkou bolo rozdelenie peňazí nachádzajúcich sa vo fonde Svojpomocného spolku polície. Odmietali sa podvoliť rozkazom hlavného policajného kapitána a rešpektovať jeho rozhodnutie ohľadom ich osudu. Táto situácia vyvrcholila tým, že mesto na zabezpečenie poriadku zavolalo žandárov (csendőrség), ktorým sa v priebehu 48 hodín podarilo nahradiť chýbajúce miesta a znovu zabezpečiť riadnu službu polície v meste. Celý prípad vyvrcholil až v nasledujúcom roku 1895, keď boli po riadnom súde prepustení aj ďalší policajti, ktorí sa dopustili priestupkov.¹¹⁹ Spolu šlo o 23 mestských policajtov. S výnimkou štyroch boli všetci odsúdení na 1-mesačné väzenie.¹²⁰ Okrem toho sa z daného roka, retrospektívne aj z predchádzajúcich rokov, zachoval výkaz materiálnych potrieb (ošatenia, zbraní) policajného kapitanátu, resp. jednotlivých mestských policajtov.¹²¹ V septembri toho istého roku bola napríklad zavedená aj 3-forintová odmena za nočnú policajnú službu.¹²²

V nasledujúcom roku 1895 sa na policajnom kapitanáte uskutočnili viaceré zmeny a zaviedli niektoré novinky. Prvýkrát padol návrh na poštátnenie mestskej polície¹²³ podľa budapeštianskeho vzoru. Pre stúpajúcu všeobecnú drahotu mestskí policajti stále častejšie požadovali zvýšenie ich miezd, lebo z nich reálne nevedeli užiť svoje vlastné rodiny. Na druhej strane aj mešťania požadovali stále väčšiu bezpečnosť v meste, no na to bol potrebný zasa väčší počet policajných príslušníkov. To všetko šlo na ťarchu mestskej pokladnice, preto sa mesto, pochopiteľne, snažilo o zbavenie tejto finančnej záťaže. Tieto pokusy košického magistrátu trvali vlastne až do zániku monarchie, resp. do jej reálneho poštátnenia za prvej Československej republiky.

V roku 1895 bola zriadená aj tlačová kancelária policajného kapitanátu, za ktorú bol zodpovedný podkapitán pre trestné záležitosti. Ohľadne jej fungovania sa viedli v dobovej tlači časté diskusie i v neskoršom období.¹²⁴

Na výnimočné výdavky odsúhlasila rada mesta pre hlavného kapitána 100 forintov, ktoré mohol použiť na odmenu záchranárov či napríklad na cestovné náklady. Od roku 1895 mu bolo pridaných ďalších 300 forintov ročne, vyúčtovanie ktorých musel predostrieť priamo mešťanom.¹²⁵

Kompetencie policajného kapitanátu sa, aj keď stále po viac-menej potrebných dožiadaniach a prosbách, pomaly posilňovali a potvrdzovali. Policajný kapitanát bol už koncom 19. storočia samostatná súčasť magistrátu mesta so svojimi špecifickými povinnosťami, úlohami, ale aj právomocami. V rámci svojej širokej pôsobnosti zodpovedal nielen za poriadok a bezpečnosť v meste, ale aj napríklad za dobrý zdravotný stav prostitútok, čisté životné prostredie, až po dohľad nad priemyselným odvetvím v meste. Na čele policajného úradu stál a hlavnú zodpovednosť za všetky vyššie uvedené veci mal hlavný policajný kapitán.

¹¹⁷ AMK, MMK, PK, r. 1894, č. šk. 92, č. spisu X. 2918, X. 2565. Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 292. L. Varga bol zvolený za podkapitána 28. apríla 1894. Mihalik, Cselényi a Kossuth boli zvolení 26. septembra toho istého roka. Sárossyho zvolili za pomocného úradníka 6. novembra roku 1894.

¹¹⁸ AMK, MMK, PK, r. 1894, č. šk. 92, č. spisu X. 2787.

¹¹⁹ AMK, MMK, PK, r. 1894, č. šk. 91, č. spisu I. 947. ERNYES, ref. 44, s. 290.

¹²⁰ Kaschauer Zeitung zo 14. decembra 1895, s. 2.

¹²¹ AMK, MMK, PK, r. 1894, č. šk. 92, č. spisu X. 1810.

¹²² ERNYES, ref. 44, s. 290-291.

¹²³ KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 272.

¹²⁴ ERNYES, ref. 44, s. 290. KIRST, POTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 297-299.

¹²⁵ ERNYES, ref. 44, s. 291.

Čo sa týka personálneho obsadenia úradu, tak koncom 19. storočia bolo nasledovné: 1 hlavný policajný kapitán (s ročným platom 1 700, plus 300 forintov na nájom), 1 podkapitán s právnickou kvalifikáciou ako zástupca hlavného kapitána, 1 druhý podkapitán, 2 policajní koncipienti a 1 pomocný koncipient, 2 mestskí zverolekári (z toho 1 pracujúci na bitútku), 4 pisári (600 forintov), 5 úradníkov pracujúcich za dennú odmenu, 2 vnútorní komisári dohliadajúci na poriadok, 1 vonkajší poriadkový komisár, 1 žalárnik (300 forintov), 1 policajný strážmajster, 10 policajných dôstojníkov, 40 policajtov (300 forintov plus byt a šaty), 1 platený hasičský dôstojník, 7 platených hasičov, 4 strážcovia veží (240 forintov), 4 policajti na koňoch a 2 pomocní sluhovia.¹²⁶

Pretože nie všetci policajti mali úplné vzdelanie, policajný kapitanát v Košiciach poveril v roku 1898 V. Weisza, aby dal policajtom kurz písania a naučil ich krasopis. To všetko malo prispieť k modernizácii a profesionalizácii všetkých mestských policajtov. Z tých istých pohnutí vyšla aj prvá učebnica svojho druhu pre policajtov od miestneho policajného právnik Dr. N. Stephánya.¹²⁷ O niekoľko rokov boli v Budapešti vydané aj ďalšie dve príručky pre policajtov.¹²⁸

V roku 1901 sa Rada mesta Košíc uzniesla o zavedení telefónu do budovy policajného úradu, čím sa do značnej miery uľahčilo a zrýchlilo vybavovanie záležitostí.¹²⁹

O fungovanie policajného kapitanátu v Košiciach, resp. ohľadne jeho štatútu, sa v roku 1902 zaujímali a informovali rôzne policajné úrady monarchie (Bratislava, Carei / Nagyvároly/). Vedenie úradu im na požiadanie zasielalo vytlačený štatút, ktorý im mal poslúžiť ako vzor pri zriaďovaní, resp. vylepšovaní ich policajných úradov.¹³⁰ Podobne tomu bolo aj s informáciami týkajúcimi sa jeho personálneho obsadenia, ako aj platu jednotlivých zamestnancov kapitanátu. Tak podľa výkazu z roku 1902 zasielaného na požiadanie do Veľkého Varadína (Oradea /Nagyvárad/) sa ročný plat hlavného kapitána pohyboval (v závislosti od dosiahnutého stupňa) od 3 600 až do 4 400 korún, pričom na nájomné dostával ďalších 600 korún a na ďalšie potrebné výdavky 800 korún. S menej významnejšou pozíciou klesal aj plat, a iba na porovnanie, rádový policajt dostával ročne iba 600 korún.¹³¹ To všetko nám naznačuje, že organizačná stránka košického policajného kapitanátu bola na vysokej úrovni, keďže ju do istej miery kopírovali aj ďalšie policajné úrady v krajine.

V tom istom roku sa zaviedli aj zvláštne príplatky za služby policajtov v nedeľu a cez sviatky alebo pri udalostiach, kde bol potrebný policajný dozor, ako napríklad divadelné alebo cirkusové predstavenia.¹³² Okrem toho mestská rada objednala pre doručovateľov polície štyri bicykle na výkon doručovania až 30 000 predvolaní ročne.¹³³

Od počiatku fungovania riadnej mestskej polície zápasila o svoje stále sídlo. Spočiatku boli bežní policajti ubytovávaní aj vo vojenských kasárňach, s tým, že vyššie postavení úradníci mali pridelované mestské byty, resp. magistrát im prispieval na bývanie. Prvé polemiky ohľadne riadnej budovy polície objavujeme v miestnej tlači z roku 1902.¹³⁴ Počas viacerých

¹²⁶ KOSSUTHFALVI és UDVARDI KOSSUTH, ref. 107, s. 22, § 57; 37-41.

¹²⁷ KIRST, POTEMRA, Mestská II, ref. 94, s. 269-270.

¹²⁸ LAKY, I. *Rendőrközegek tankönyve. II. javított kiadás.* Budapest : Pátria, 1907, 540 s. KUN, B. – LÁDAY, I. *A fiatalokoriak kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon.* Budapest, 1905, 410 s.

¹²⁹ KIRST, POTEMRA, Mestská II, ref. 94, s. 254.

¹³⁰ AMK, MMK, PK, r. 1902, č. šk. 155, č. spisu X. 818, X. 1768. Okrem spomínaných policajných kapitanátov o mestský štatút žiadali aj policajné úrady z Miskolca, Targu Muresu (Marosvásárhelyu) a Spišskej Novej Vsi (Igló). AMK, MMK, PK, r. 1911, č. šk. 159, č. spisu I. 18.

¹³¹ AMK, MMK, PK, r. 1902, č. šk. 155, č. spisu X. 1458.

¹³² AMK, MMK, PK, r. 1902, č. šk. 155, č. spisu X. 1130.

¹³³ KIRST, POTEMRA, Mestská II, ref. 94, s. 258.

¹³⁴ Felsőmagyarország, z 27. februára 1902, s. 1-4.

rokov existovalo niekoľko plánov ako a kde premiestniť úrad mestskej polície, pričom „nový vietor“ do tejto problematiky vnieslo aj vymenovanie Józsefa Váczyho za hlavného policajného kapitána.¹³⁵ Jeden z plánov z roku 1904 hovoril o vyprázdnení kasárni na vtedajšom námestí Františka Jozefa (Námestie Maratónca Mieru) s tým, že by sa tam presťahovali nielen policajti, ale aj hasiči a celá mestská väznica. Mali tam byť ustajnené aj mestské kone. Padol aj návrh umiestniť časť polície, ako obvodný kapitanát, na námestie Sv. Alžbety (Námestie Osloboditeľov).¹³⁶ De facto sa však až do roku 1909 nič podstatné neudialo a úrad mestskej polície zostal naďalej súčasťou mestskej radnice.¹³⁷

Pre jednotnú organizáciu, spoločný postup a nové tendencie či praktiky polície v celej krajine, sa uskutočňovali aj kongresy polície, zväčša policajných kapitánov či policajných úradníkov. Okrem iného tu bola aj snaha vyriešiť neutešený stav vidieckej a mestskej polície. O potrebe uskutočnenia takéhoto kongresu sa diskutovalo v Košiciach aj v roku 1904. Jeho cieľom malo byť pripravované prerokovanie reorganizácie miest, poštátnenia polície a jej zorganizovanie podľa budapeštianskeho vzoru štátnej polície. Kongres Krajinského spolku policajných úradníkov Uhorska (*Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesület*) sa uskutočnil v roku 1907 v Budapešti,¹³⁸ ale aj v Košiciach 8. – 9. júna 1912 za predsedníctva hlavného policajného kapitána Košíc J. Váczyho. V rámci neho sa prerokovali tradičné otázky a problémy mestskej polície, ako aj jej možné a nutné poštátnenie. Program kongresu mal, pochopiteľne, aj kultúrny prvok.¹³⁹

V roku 1907 sa zaviedli aj služobné policajné preukazy s fotografiou, ktoré boli policajti povinní stále nosiť so sebou. Oprávňovali ich napríklad cestovať v prostriedkoch mestskej dopravy za polovičnú cenu cestovného lístka, avšak až po jeho predložení.¹⁴⁰

Z roku 1908 sa nám dochoval aj výkaz mestských zamestnancov, medzi nimi aj policajných úradníkov s ich ročnými platmi. Personálne obsadenie policajného kapitanátu sa delilo na tri zložky: policajných úradníkov, samotnú výkonnú a obrannú zložku a na úradníkov, ktorí boli mimo tohto oddelenie, aj keď ich služby využívala aj mestská polícia. Prvá bola obsadená 12 pozíciami na čele s hlavným kapitánom a dvoma podkapitánmi. Druhá 9 pozíciami (na čele s poriadkovým komisárom) s tým, že detektívov bolo 6, policajných kontrolórov 10, policajtov prvej triedy 40 a policajtov druhej triedy 23, t. j. spolu 84. Tretia zložka bola obsadená 7 pozíciami, presnejšie jedným hlavným lekárom (Dr. Jenő Vandracssek), dvoma ďalšími lekármi, zverolekárom, mestským hospodárom, dozorcom viníc a dozorcom cintorína.¹⁴¹

V daných rokoch bol dlhodobo zo strany obyvateľov kritizovaný celkový stav a nedostatky mestskej polície. Nová nádej svitla s prijatím nového organizačného štatútu mesta Košice v roku 1909. Aj napriek očakávaniam však boli zachované konzervatívne prvky policajného kapitanátu, ktorý predstavoval so svojimi kompetenciami najväčšiu časť mestského úradu.

¹³⁵ AMK, Tabularium IV, Supplementum H, III/2 re 10, fol. 294v.

¹³⁶ KIRST, POTEMRA, Mestská II, ref. 94, s. 254.

¹³⁷ Išlo o dolné miestnosti radnice, čo zapríčiňovalo jej neúnosné preplnenie.

¹³⁸ TISZA, M. *Magyarország rendőrségének története*. Második bővített kiadás. Pécs : „Haladás“ nyomda részvénytársaság, 1925, s. 208 a 217-218. Celokrajinské stretnutie sa konalo v Budapešti aj v rokoch 1886, 1893 a 1896. V spolku bolo zastúpených 67 miest kráľovstva, pričom zo súčasných slovenských miest to boli: Košice, Prešov, Spišská Nová Ves, Spišské Podhradie, Stará Ľubovňa, Lučenec, Komárno, Revúca, Bratislava, Kremnica, Dobšiná, Banská Štiavnica, Banská Belá, Trenčín a Krupina.

¹³⁹ KIRST, J. – POTEMRA, M. *Mestská správa v Košiciach v rokoch 1848-1945* (Tematická bibliografia II.). Košice : Štátna vedecká knižnica v Košiciach 1984, s. 271.

¹⁴⁰ LAKY, ref. 128, s. 454.

¹⁴¹ Összehasonlító kimutatás Kassa Szab. Kir. Város tisztviselőinek és egyéb alkalmazottjainak jelenlegi (1908. évi január hó 1.) ... illetményeiről. Kassa (sine anno, sine paginae), i. č. 7147. V tom istom roku sa zaviedlo aj používanie obuškov.

Mestská polícia bola v zmysle platných zákonov a mestských štatútov policajným trestným súdom I. stupňa, zdravotníckou vrchnosťou I. stupňa, zverolekárskou vrchnosťou I. stupňa a živnostenskou vrchnosťou I. stupňa.¹⁴² Okrem toho plnila ďalšie úlohy v hospodárskom živote, pri rôznych administratívnych úlohách v súvislosti s evidenciou obyvateľstva, pri kontrole stavebného poriadku a, samozrejme, celkovo pri zachovávaní všetkých bezpečnostných predpisov na území mesta. Podľa štatútu mal pomerne veľký počet zamestnancov, samozrejme, primerane všetkým úlohám, ktoré musel vykonávať, pričom aj napriek tomu to veľakrát nepostačovalo. Jeho personál sa delil na úradnícku zložku a výkonnú. Na jeho čele stál hlavný policajný kapitán a 2 ďalší kapitáni, okrem nich 2 úradní zverolekári, pričom všetci mali k dispozícii pomocný služobnícky personál. Výkonnú zložku mestskej polície predstavovalo 5 policajných komisárov, 10 policajných kontrolórov, 56 policajtov I. triedy, 20 policajtov II. triedy, 8 detektívov, žalárnik a ďalší personál.¹⁴³ Novinkou bola novo systematizovaná pozícia policajného inšpektora, ktorý bol na čele výkonnej zložky polície.

Čo sa týka nedoriešenej otázky umiestnenia sídla mestskej polície, plány na jeho premiestnenie či zjednotenie pokračovali aj v roku 1909. Niektorí predstavitelia mesta ho navrhli presťahovať na Mäsiarsku ulicu, kde by sa vybudovala pre ňu nová budova, s tým, že by sa spojila s detašovanou časťou polície na Hlavnej ulici č. 106. Ďalší videli zase riešenie v jeho umiestnení v novej radnici, ktorú taktiež chceli vybudovať.¹⁴⁴ Nakoniec sa v roku 1910 našlo riešenie, ktoré vyriešilo aj dlhodobý problém s mestskou väznicou, zvanou Miklušová.¹⁴⁵ 18. mája 1910 mestské zastupiteľstvo schválilo presun sídla mestskej polície, ako aj väznice do tzv. budovy Čierneho orla (Fekete Sas) na Hlavnej ulici č. 29. Budovu však bolo predtým potrebné stavebne upraviť, čo sa aj uskutočnilo, až na to, že neskôr sa objavili viaceré technické komplikácie.¹⁴⁶ Nebolo to veľmi šťastné riešenie, keďže budova bola pre taký veľký kolos, ako bol policajný kapitanát, príúzká a ani existencia väzňov v úplnom centre mesta nebola vhodná. Takisto aj v nasledujúcich rokoch sa objavovali rôzne technické problémy, ktoré bolo potrebné riešiť.¹⁴⁷

Narastajúcim počtom obyvateľov mesta hrozilo aj väčšie nebezpečenstvo pre mestských policajtov, a práve z toho dôvodu došla na magistrát v roku 1911 ponuka na poistenie týchto policajtov. V prípade úmrtia alebo trvalého postihnutia mali byť všetci poistení za 1 korunu a 50 halierov ročne na 1 000 korunovú sumu. Výška poistenia sa, samozrejme, menila v závislosti od postu na kapitanáte.¹⁴⁸ Či sa však dali zamestnanci poistiť, alebo nie, nevieme.

Pre zvyšujúcu sa chudobu a drahotu v meste zamestnanci podobne, ako už aj niekoľkokrát predtým (1909, 1910), žiadali magistrát o zvýšenie mzdy, resp. o istý druh „drahotného“ príplatku. Mestské zastupiteľstvo v roku 1911 uznalo ich požiadavku a v tom istom roku im bola pridaná čiastka vo výške 10 % z ich minuloročného platu.¹⁴⁹

¹⁴² Kassa Szab. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezeti Szabályrendelete. Kassa, 1909, s. 31-37, § 79. Szabályrendelete Kassa Szab. Kir. Város Törvényhatóságának Szabályrendeletei. Kassa, 1913, s. 31-37, § 79. KIRST, PÖTEMRA, Mestská, ref. 27, s. 111.

¹⁴³ Kassa Szab. Kir. Város Törvényhatóságának Szervezeti Szabályrendelete. Kassa, 1909, s. 37-38, § 81, 82. Kassa Szab. Kir. Város Törvényhatóságának Szabályrendeletei. Kassa, 1913, s. 37-38, § 81, 82.

¹⁴⁴ KIRST, PÖTEMRA, Mestská II, ref. 94, s. 254-255.

¹⁴⁵ Podmienky v Miklušovej väznici boli nevyhovujúce už dlhšiu dobu. Šírila sa odtiaľ smrad, choroby a potkany. V jednej väzenskej cele sa niekedy tlačilo až približne 40 ľudí. Väznica skôr slúžila ako záchytka a prechodná väzba pre menších previnilcov. Napríklad Felsőmagyarország, z 27. mája 1904, s. 2-3.

¹⁴⁶ GERGELY, L. *Verejná správa a život v Košiciach v období prvej svetovej vojny – komparácia s predvojnovým a povojnovým stavom* (Rukopis dizertačnej práce). Košice 2013, s. 18. Budova mala problém s kanalizáciou.

¹⁴⁷ AMK, MMK, PK, r. 1911, č. šk. 159, č. spisu I. 29, I. 55.

¹⁴⁸ AMK, MMK, PK, r. 1911, č. šk. 159, č. spisu I. 19.

¹⁴⁹ AMK, MMK, PK, r. 1911, č. šk. 159, č. spisu I. 11.

Aj keď vo všeobecnosti nebol veľmi priaznivý finančný stav magistrátu, mestský kapitanát si u budapeštianskej firmy objednal policajné rovnošaty, ktoré boli určené hlavne poddôstojníkom, ale aj bežným policajtom.¹⁵⁰ Kapitanát taktiež dostal aj ponuku na prezbrojenie svojich členov od zbrojníckej budapeštianskej firmy. Malo ísť o nové, na tú dobu moderné pištole značky Frommer, pričom cena jednej bola 70 – 75 korún. Na ich preskúmanie bol delegovaný jeden zo zamestnancov policajného úradu, ktorý mal zhodnotiť, či sa kúpa opláti a či sú pre potreby kapitanátu vyhovujúce.¹⁵¹ Po svojom návrate jednoznačne odporučil ich nákup, avšak nevieme, či sa nakoniec samotná kúpa realizovala.

Ministerstvo vnútra v roku 1911 zaslalo košickému policajnému úradu správu o možnosti získať centrálny krajinský album zločincov aj s fotografiami po uhradení výdavkov (43 korún aj 50 halierov). Obsahoval viac ako 500 fotografií previnilcov. Táto informácia bola prísne tajná a po zakúpení sa album mohol uskladňovať iba pod zámkom. Na úrad bol zaslaný až v roku 1913.¹⁵²

Je evidentné, že sa mestská polícia snažila kráčať s dobou, aj na základe toho, že chcela do služby zaviesť používanie policajných psov. Na začiatku kúpila jedného vlčiaka,¹⁵³ ktorého bolo potrebné vycvičiť a, samozrejme, k nemu priradiť aj zamestnanca, ktorý by ho mal na starosti a bol za neho zodpovedný. Podobne policajný úrad začal v roku 1913 odoberať aj odborný časopis zaoberajúci sa trestnými záležitosťami a právom.¹⁵⁴ Okrem toho sa jeho zamestnanci zúčastňovali aj rôznych služobných ciest,¹⁵⁵ pri ktorých mali získavať nové informácie a skúsenosti, ktoré by vedeli využiť na košickom policajnom úrade. O jeho modernosti svedčí aj dochovaný výkaz z roku 1914 ohľadne jeho najaktívnejších príslušníkov pri ochrane zvierat.¹⁵⁶ Budova košického policajného úradu bola taktiež na tú dobu dostatočne vybavená základným nábytkom, ako aj menším príslušenstvom. O tom, čo všetko sa nachádzalo na jednotlivých poschodiach či v rámci oddelení, nás oboznamuje dochovaný výkaz inventára kapitanátu.¹⁵⁷

Po vypuknutí (prvej) svetovej vojny v roku 1914 sa čiastočne zmenila aj situácia na policajnom úrade. Existovala tu reálna možnosť pre mestských zamestnancov dostať povolávací rozkaz a narukovať na front, aj keď aj v meste bolo potrebné udržať poriadok a bezpečnosť. Pre prípad obsadenia mesta nepriateľským vojskom a padnutia policajtov do zajatia (tak, ako sa to stalo na viacerých miestach v Haliči), požiadal hlavný kapitán mestskej polície mešťanostu Košíc o vydanie zvláštnych preukazov pre príslušníkov policajného kapitanátu. Išlo o preukazy, podľa ktorých by v čase napadnutia neboli príslušníkmi polície, ale len čo by toto nebezpečenstvo pominulo, nastúpili by do riadnej služby a preukazy by prestali platiť.¹⁵⁸

Nakoniec však mestskí policajti boli povinní narukovať. Po celkovej mobilizácii bolo potrebné udržať v meste poriadok a zabezpečiť činnosť, ktorú vykonávali dovtedy zamestnanci kapitanátu. Preto ešte v tom istom roku vznikla občianska stráž (Polgárórség),¹⁵⁹ ktorá prevzala dozor nad verejným poriadkom. Po výzve predsedu ľudovej a vojenskej rady

¹⁵⁰ AMK, MMK, PK, r. 1911, č. šk. 159, č. spisu I. 2. Z roku 1912 poznáme aj výkaz úradníkov, ktorí mesačne dostávali prídely sviečok. AMK, MMK, PK, r. 1912, č. šk. 171, č. spisu XII. 659-665.

¹⁵¹ AMK, MMK, PK, r. 1911, č. šk. 159, č. spisu I. 21.

¹⁵² AMK, MMK, PK, r. 1911, č. šk. 164, č. spisu IX. 1065.

¹⁵³ AMK, MMK, PK, r. 1913, č. šk. 173, č. spisu IX. 247.

¹⁵⁴ AMK, MMK, PK, r. 1913, č. šk. 173, č. spisu IX. 254.

¹⁵⁵ AMK, MMK, PK, r. 1914, č. šk. 174, č. spisu I. 37.

¹⁵⁶ AMK, MMK, PK, r. 1914, č. šk. 174, č. spisu I. 45. Na druhej strane sa nám dochoval aj výkaz o priestupkoch mestských policajtov. AMK, MMK, PK, r. 1914, č. šk. 174, č. spisu I. 32.

¹⁵⁷ AMK, MMK, PK, r. 1914, č. šk. 174, č. spisu I. 55.

¹⁵⁸ AMK, MMK, PK, r. 1914, č. šk. 174, č. spisu I. 153.

¹⁵⁹ K vzniku občianskej stráže sa uvádzajú dva dátumy: 3. 08 a 4. 11 1914.

M. Molnára a tajomníka M. Szepessiho sa z organizovaných robotníkov prihlásilo 100 mužov a bežných mešťanov 58, väčšinou študentov, čo sa však nepovažovalo za dostatočné, keďže denná potreba bola približne 130 ľudí. Výcvik stráže sa neskôr konal v kasárňach na Mäsiarskej ulici. Viac-menej išlo o bezplatnú službu, avšak so zabezpečením celodennej stravy pre výkon služby. V roku 1918 bol kapitánom mestskej stráže Franze a poručíkom Kozma. Na jej činnosť a fungovanie prispievali rôzni darcovia.¹⁶⁰

Časť mestskej polície (hlavne jej úradnícke krídlo) v meste i naďalej plnila svoje úlohy, ako aj starší policajti, ktorí neboli schopní narukovať. V roku 1915 zaznamenávame aj požiadavku na novú výstroj pre policajný kapitanát.¹⁶¹

Vo vnútornej štruktúre policajného úradu v Košiciach sa ani po roku 1916 neudiali výraznejšie zmeny.¹⁶² Post hlavného policajného kapitána mesta zastával i naďalej József Váczy. Z daného obdobia poznáme aj údaje o platoch jednotlivých úradníkov pracujúcich na kapitanáte. Hlavný policajný kapitán dostával ročný plat vo výške 6 000 korún, pričom na porovnanie, mešťanosta Košíc v danej dobe za výkon svojej funkcie dostával odmenu až vo výške 8 000 korún. Ďalší zamestnanci policajného úradu zarábali nasledovne – prvý kapitán (3) 4 400 korún, druhý (3) 3 200, policajný úradník 2 200, policajný komisár (5) 1 600, detektív (10) od 1 400 do 2 200, strážnik (2) od 1 300 do 1 700, policajný kontrolór (10) od 1 200 do 1 600, žalárnik (1) 1 500, policajt I. triedy (70) od 900 do 1 300 a policajt II. triedy (20) od 800 do 1 200 korún.¹⁶³ Nie vždy však boli všetky tieto pozície obsadené.

V roku ukončenia prvej svetovej vojny policajný kapitán opäť žiadal zvýšenie zamestnancov košického úradu, hlavne žiadal doplniť stavy nádenníkov, ktorí vykonávali pomocné práce v kancelárii (pisári).¹⁶⁴ Okrem toho, bola požiadavka aj na výstroj a výzbroj pre nových košických policajtov.¹⁶⁵ Vyskytli sa aj prípady zvýšenia platu niektorých zo zamestnancov košickej polície, aj keď išlo skôr o zriedkavý jav.¹⁶⁶ Ak tu spomíname rôzne žiadosti, nedá nám, aby sme nespomenuli aj požiadavku o prídely tabaku pre jednotlivých policajtov kapitanátu.¹⁶⁷

Niekoľko mesiacov pred koncom vojny sa spísal opäť vsetok majetok policajného kapitanátu v Košiciach, z čoho sa nám, rovnako ako z roku 1914, dochoval aj kompletný inventár. Vyratúva všetky veci po jednotlivých oddeleniach a v rámci nich aj po miestnostiach.¹⁶⁸ Predpokladáme, že sa nevyhotovil len z dôvodu končiacej sa vojny, ale aj pre viaceré krádeže, ktoré sa vyskytli niekoľko mesiacov pred jeho samotným vyhotovením. Zachytili sme prípad straty (krádeže) dvoch erbových pečatidiel policajného kapitanátu a taktiež krádež koberca priamo z policajného úradu.¹⁶⁹ Na základe výkazu si tak vieme predstaviť celkové vybavenie a aj rozmiestnenie a počet miestností prislúchajúcich konkrétnemu oddeleniu.

V lete roku 1918 sa ešte uskutočnilo v Budapešti aj krajinské zhromaždenie policajných komisárov, na ktorom sa prerokovávali rôzne záležitosti. Okrem toho tu bol do výkonného výboru za Košice zvolený aj komisár E. Szilágyi.

¹⁶⁰ KIRST, POTEMLA, Mestská II, ref. 94, s. 298-299.

¹⁶¹ AMK, MMK, PK, r. 1915, č. šk. 182, č. spisu I. 20.

¹⁶² Városi Szervezeti Szabályrendelet. Kassa, 1916, s. II 4, II 5.

¹⁶³ Városi Szervezeti Szabályrendelet. Kassa, 1916, s. II 34, II 35, II 41

¹⁶⁴ AMK, MMK, PK, r. 1918, č. šk. 200, č. spisu I. 1506. Policajný kapitán o takúto posilu žiadal v decembri roku 1917.

¹⁶⁵ AMK, MMK, PK, r. 1918, č. šk. 200, č. spisu I. 2390.

¹⁶⁶ AMK, MMK, PK, r. 1918, č. šk. 200, č. spisu I. 411, I. 14570.

¹⁶⁷ AMK, MMK, PK, r. 1918, č. šk. 200, č. spisu I. 10437.

¹⁶⁸ AMK, MMK, PK, r. 1918, č. šk. 200, č. spisu I. 10016.

¹⁶⁹ AMK, MMK, PK, r. 1918, č. šk. 200, č. spisu IX. 6054, IX. 2715.

O poštátnení košickej polície sa hovorilo už od konca 19. storočia. V roku 1914 sa dokonca uvažovalo o tom, že Košice budú jedným z centier poštátnenej polície v rámci monarchie na čele so svojim policajným kapitánom J. Váczy. V roku 1918 čoraz viac a čoraz silnejšie zaznievali hlasy po poštátnení všetkých mestských a vidieckych polícií. Policajti žiadali zachovanie všetkých nadobudnutých práv, ale mestá neboli ochotné prenechať budovy, v ktorých sídlila mestská polícia, štátu.¹⁷⁰

Po ukončení prvej svetovej vojny a následnom vzniku Československa na konci roka 1918 sa aj Košice stali jeho súčasťou. V prvých dňoch pripojenia Košíc k novovzniknutému štátu, keď fungovala ešte pôvodná košická maďarská mestská správa, mešťanosta Dr. Blanár vyzval 3. januára 1919 obyvateľov mesta, aby nepoškodzovali vyhlášky československých vojenských veliteľov. Takisto (avšak o jeden deň skôr) vyzval aj policajný hlavný kapitán všetkých občanov, aby odovzdali zbrane.¹⁷¹ Aj keď minister Dr. Šrobár v zmysle zákona č. 64 z roku 1918 suspendoval platnosť uhorských právnych noriem na Slovensku, policajná organizácia zostala dočasne tak, ako sa vytvorila v druhej polovici 19. storočia, a v platnosti zostali všetky uhorské zákony a nariadenia (v zmysle zákona č. 11 z roka 1918).¹⁷² Pri úrade ministra s plnou mocou pre správu Slovenska bolo zriadené zvláštne oddelenie pre policajnú službu na čele s policajným prezidentom.¹⁷³ Na čelo policajných kapitanátov v Bratislave a Košiciach boli dosadení Česi. V Trnave sa založila škola pre výcvik príslušníkov polície, v ktorej sa v krátkom čase vyškolilo takmer 1 200 nových policajtov, a boli posielaní do tých miest, kde hrozilo vypuknutie nepokojov, ako aj do miest, kde mali byť zriadené policajné riaditeľstvá.¹⁷⁴

Mesto Košice si napriek všetkému spomínaným zákonom udržalo aj právne postavenie municipiálneho mesta spolu s Bratislavou, Komárnom a Banskou Štiavnicou. V úradníckej pozícii, resp. zamestnancom mesta (alebo v hocakej štátnej inštitúcii či úrade) mohol zostať iba ten, kto zložil sľub poslušnosti a vernosti mestu a novému štátu. To sa týkalo aj starých zamestnancov policajného kapitanátu v Košiciach. Po výmene osôb na poste mešťanostu, resp. starostu mesta Košice, sa realizovala výmena aj vo vedení policajného úradu. Koncom januára 1919 bol na príkaz ministra Dr. Šrobára odvolaný dlhoročný hlavný kapitán mesta Košice József Váczy, a do tejto funkcie bol vymenovaný český nadporučík Jozef V. Kohout, kým ostatní mestskí policajní kapitáni (Béla Cselényi, Árpád Sárossy a Mór Juhász), ako aj ďalšie úradníctvo a mužstvo zložilo sľub poslušnosti Československej republike.¹⁷⁵ Tí však i naďalej pokračovali vo svojej úradnej práci v maďarskej reči a podľa starého mestského organizačného štatútu i uhorského právneho poriadku s prihliadnutím na nové smernice. Následne v júli roku 1919 vydal hlavný policajný kapitán nové policajné smernice,¹⁷⁶ podľa ktorých sa malo postupovať na policajnom úrade. Hlavný mestský kapitán mal právo a povinnosť naďalej sa zúčastňovať rokovania mestskej rady, keďže bol jej členom.

6. júna 1919 vstúpila do Košíc Červená armáda novovzniknutej Maďarskej republiky rád, ktorú na hraniciach privítal maďarský mešťanosta Dr. Blanár spolu s ďalšími predstavi-

¹⁷⁰ K KIRST, POTE MRA, Mestská II, ref. 94, s. 272 a 278-279.

¹⁷¹ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 138.

¹⁷² KAČÍK, ref. 13, s. 55 a 56.

¹⁷³ RUŽIČKA, L. *Policajné riaditeľstvo v Košiciach 1920 – 1938 (Inventár)*. Košice : Štátny archív v Košiciach, 1971, s. 3.

¹⁷⁴ MACEK, P. – UHLÍŘ, L. *Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 – 1939)*. Praha : Police History, 1999, s. 22 a 25. ISBN 8090267009.

¹⁷⁵ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 142.

¹⁷⁶ AMK, MMK, PK, r. 1919, č. šk. 210, č. spisu I. 7625. Hlavný policajný kapitán Kohout písal úradné listy väčšinou v nemeckom jazyku.

teľmi mesta. Po prevzatí moci v meste sa na miesto mestskej polície zriadila Červená stráž, na čelo ktorej boli vymenovaní dvaja prívrženci daného režimu, a to Ferencz Szabó a Adolf Békefi.¹⁷⁷

Po príchode oddielu vojenskej polície na čele s hlavným mestským policajným kapitánom Kohoutom, ktorý prevzal velenie nad občianskou strážou, ako predvoj československých vojsk, bola na začiatku júla 1919 v Košiciach obnovená slovenská mestská správa.¹⁷⁸ V auguste toho istého roku mali opätovne zložiť sľub vernosti československému štátu všetci zamestnanci mesta. Tento sľub odmietli zložiť viacerí z nich, no policajného kapitána Józsefa Váczyho k tomu ani len nevyzvali.¹⁷⁹ Tí zo zamestnancov, ktorí sľub vernosti zložili, mohli naďalej vykonávať svoju funkciu na magistráte, až na to, že sa mali zúčastniť kurzu slovenského jazyka (od r. 1919) s absolvovaním záverečnej skúšky v roku 1920.¹⁸⁰ Kurz mali niekoľkokrát do týždňa s tým, že si zaň museli platiť. V jestvujúcom dotazníku sa mali vyjadriť, či chcú navštevovať tento kurz, a keď nie, tak prečo. Väčšina podpísaných sa vyjadrila kladne. Poniektorí, ktorí taktiež súhlasili, dopísali však, že ho nechcú navštevovať, lebo vedia po slovensky natoľko, nakoľko to je potrebné vedieť v ich úrade. Iní zase, že zo svojho malého platu nebudú schopní tento kurz financovať.¹⁸¹ Pre nesplnenie tejto podmienky boli nakoniec niekoľkí úradníci aj prepustení.

Po skonsolidovaní pomerov v meste a upevnení československej, resp. slovenskej mestskej správy, sa pristúpilo k poštátneniu viacerých mestských úradov a inštitúcií. Dôvodom poštátnenia košického policajného kapitanátu však už nebola ani tak jeho neutešená finančná situácia, ako tomu bolo v minulosti, lež skôr tá skutočnosť, že tunajšia polícia bola maďarského zmysľania, čo bolo potrebné vyriešiť. Na túto skutočnosť upozornil generál Hennocque ešte v roku 1919 ministra Šrobára.¹⁸² Tento proces súvisel so zámerom zreorganizovať štátnu policajnú službu v celej republike.¹⁸³ Z tohto hľadiska správy boli komplikované iba dve mestá – Košice a Bratislava. Tu sa mali mestské policajné kapitanáty pretvoriť na policajné riaditeľstvá. V Bratislave sa tak stalo už 2. augusta 1920. Policajné riaditeľstvo v Košiciach bolo zriadené na základe vyhlášky ministra vnútra č. 646 z 18. decembra 1920.¹⁸⁴ Do platnosti vošla 25. decembra toho istého roku, keď riaditeľstvo prevzalo príslušnú agendu od mestského policajného kapitanátu.¹⁸⁵ Otvorenie policajného riaditeľstva sa uskutočnilo po reorganizácii policajných oddelení až 15. februára 1921.¹⁸⁶ Z budovy Čierneho orla bola štátna polícia pre veľkosťou nevyhovujúce priestory premiestnená do vojenských kasární na Hlavnej ulici č. 116,¹⁸⁷ čím sa definitívne pretvorila mestská polícia v Košiciach na štátnu.

¹⁷⁷ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 156 a 158.

¹⁷⁸ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 176.

¹⁷⁹ AMK, MMK, PK, r. 1919, č. šk. 210, č. spisu I. 1902.

¹⁸⁰ AMK, MMK, PK, r. 1920, č. šk. 217, č. spisu I. 8.

¹⁸¹ AMK, MMK, PK, r. 1919, č. šk. 217, č. spisu I. 673

¹⁸² KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 190.

¹⁸³ K poštátneniu polície v českých zemiach pozri bližšie KAČÍK, ref. 13, s. 64. Slovensko bolo výnosom ministra s plnou mocou pre Slovensko z 11. augusta 1921 rozdelené podľa volebných krajov medzi Bratislavu a Košice. O poštátnení polície v Maďarsku hovorí ministerské nariadenie č. 5,047 z roku 1919. Magyarországi rendeletek tára 1919. Budapest, 1919, s. 752-768.

¹⁸⁴ Sbíрка zákonů a nařízení státu československého 1920. V Praze 1920, s. 1603. Porovnaj s MACEK, UHLÍŘ, ref. 174, s. 24. RUŽIČKA, ref. 173, s. 3.

¹⁸⁵ AMK, MMK, PK, r. 1920, č. šk. 217, č. spisu I. 24063, II. 40. Poverenie za hlavného kapitána (J. Sládek).

¹⁸⁶ AMK, MMK, Prezídium, r. 1920, č. spisu XII. 1323. Inštančné pokračovanie policajného riaditeľstva upravila vyhláška Ministerstva vnútra č. 672 z roku 1920. Fond Policajného riaditeľstva v Košiciach sa nachádza v MV SR Štátnom archíve v Košiciach.

¹⁸⁷ KIRST, POTE MRA, Mestská, ref. 27, s. 192

G. SZEGHY: VOM STÄDTISCHEN HAUPTKAPITÄN ZUR ENTSTEHUNG UND ENTWICKLUNG DES POLIZEILICHEN KAPITANATS IN KASCHAU/KOŠICE

Der vorliegende Beitrag stellt einen Versuch dar, anhand der Forschung und Analyse der verschiedenen zeitgenössischen Schriftquellen (hauptsächlich Restaurationsbücher) des Archiv der Stadt Kaschau (Archív mesta Košice) und ihrem Vergleich mit anderen Quellen, als auch unter Einbeziehung der fachlichen Literatur die Entwicklung der Verteidigungsstruktur der Stadt Kaschau/ Košice zu skizzieren. Der Schwerpunkt liegt auf der Stellung des städtischen Kapitäns. Dieser, aus der Sicht der Verteidigung der Stadt und der Ordnung innerhalb der Stadt wichtiger Posten, wird sowohl vor der Errichtung des Amtes des städtischen Kapitäns (Ende des 18. Jahrhunderts) als auch nach der Stabilisierung dieses Amtes innerhalb des Verteidigungssystems der Stadt, die förmlich den Weg zur Errichtung des Amtes des polizeilichen Kapitanats (zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts) eingehend beschrieben. Daneben wird auch das Netzwerk der Verteidigungs- und Ordnungsstruktur der Stadt im 17. Jahrhundert, insbesondere seine Aufteilung in das Leitungs- und Exekutivapparat geschildert. Es wird die Liste der anhand der zur Verfügung stehenden Quellen identifizierten städtischen Kapitäne der Stadt Kaschau/ Košice aufgezählt. Der Autor des Beitrags weist insbesondere drauf hin, dass die jeweiligen Ämter in der Stadtverwaltung oft verdoppelt belegt wurden und die Ausführung der für die Verteidigung zuständigen Funktionen zunächst nicht honoriert wurde. Darüber hinaus wird von der Annahme ausgegangen, dass die Ausführung der Mehrheit der Ämter, die einen unmittelbaren Zusammenhang mit der Sicherheit und Einhaltung der Ordnung in der Stadt verantwortlich waren, nur in Krisen- und Ausnahmefällen, wie z. B. ein feindlicher Angriff, oder Großbrandt, notwendig war.